
TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE KURULAN SOL PARTİLER

*Mete Kaan KAYNAR *Hacettepe Üniversitesi*

*Kamil DEMİRHAN ** Hacettepe Üniversitesi*

1. Giriş

Bu çalışmada, 1923 tarihinden 2006 tarihine kadar Türkiye'de kurulan sol eğilimli partiler incelenmiş, ele alınan sol partiler hakkındaki temel bilgiler kronolojik bir sıra içinde aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de kurulan sol partiler hakkındaki bilgileri biraraya getirerek Türkiye'de sol hareketin parlamenter sistemdeki katılım sürecini, dönemsel değerlendirmeler eşliğinde aktarmaktır. Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde kurulan sol partiler; Tek Parti Dönemi 1923-1945, Çok Parti Dönemi'nde Kurulan Sol Partiler 1945-1960, Askeri Vesayet Dönemi'nde Kurulan Sol Partiler 1960-1980 ve 12 Eylül 1980'den Günümüze Kadar Kurulan Sol Partiler olmak üzere dört bölüm içerisinde incelenmiştir. Çalışmada, siyasi partilerle ilgili bilgiler için, 1923 yılından 2006 yılına kadar Türkiye'de kurulmuş olan siyasi partilerin incelendiği, "Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri"(Kaynar,2007) isimli çalışmaya, temel kaynak olarak başvurulmuştur.

2. 1923 - 1945 Tek Parti Dönemi

Milli Mücadele dönemi sonrasında, 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lausanne Antlaşması ile Türkiye'nin uluslararası alanda resmi olarak tanınmasının ardından, "halkın, halk için, halk tarafından yönetimi"

* Doç.Dr.,Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

** Araş.Görevlisi.,Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

olarak tanımlanan Cumhuriyet rejimi, "çoğunluğunu askeri bir kadronun oluşturduğu önderler" tarafından 29 Ekim 1923'te kurulmuş, Türk kimliği etrafında yeni bir ulus yaratma süreci başlamıştır. Meclis içerisinde siyaset tek parti çatısı altında yürütülmüş, 1924 yılında kurulan ve ilk demokrasi girişimi sayılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1930'da ise tek parti iktidarına karşı muhalefet hareketlerini etrafında toplayan Serbest Fırka, "*Cumhuriyetin kazanımlarına ve Türkiye'nin modern bir ulus devlet'e dönüşüm sürecine tehdit oluşturan siyasal hareketler*" olarak ifade edilmiştir. Bu hareketler gericilik, bölücülük ve tutuculuk kavramlarıyla nitelenirken, komünizm de devletin temel unsurlarını tehdit eden bir siyasal hareket olarak siyasal yaşamdan uzaklaştırılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Kemalizm idealleri doğrultusunda, devletin ve toplumun dönüşüm sürecinin yönlendiricisi olmuştur. Kemalizm'in temel ilkeleri 1931 yılında yapılan parti kongresinde, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık olarak belirlenmiş, bu ilkelere parti programında yer verilmekle birlikte, 5 Şubat 1937'de ilkeler Anayasa'ya da eklenmiştir (Ayata,1992;68-69). Tek Parti Döneminde, Kemalist ideolojinin topluma aktarımı kadro dergisi, halk evleri, köy enstitüleri gibi kurumlar aracılığıyla sağlanmıştır. Bu süreçte otoriter bir Parti olarak tanımlanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin benimsediği ideolojinin temelleri ilerleme, aydınlanma ve pozitivizm ilkelerine dayanırken, birlik ve dayanışma ilkesine dayalı bir halkçılık anlayışının inşası ve ulusal bir burjuvazinin oluşturmasını hedefleyen politikalar benimsenmiştir. 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra, liberal politikalardan devletçi politikalara geçilmiş, dünyada gelişen "faşizm" tek parti iktidarına iktidar kullanımı bakımından meşruiyet zemini hazırlayıcı bir araç olarak görülmüştür (Ahmad, 2008, 80). Bu durum 1935'lere gelindiğinde daha açık bir şekilde ortaya çıkmış ve CHP devletleşmeye başlamıştır. Ancak dış siyaset açısından çeşitli kaygılara neden olan aşırı devletçi politikalar, Mustafa Kemal'de de devletin uluslararası alanda görünümü açısından tedirginlik yaratmış, 1936'da aşırı devletçi politikalarıyla tanınan Recep Peker, parti genel sekreterliğinden istifa ettirilirken, 1937'de de İsmet İnönü başbakanlık görevinden istifa ettirilmiş ve yerine liberal sürece uyum sağlayabilecek olan Celal Bayar getirilmiştir (Ahmad,2008,87). 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümünün ardından, İnönü cumhurbaşkanı seçilmiş, bu dönem İnönü'ye "milli şef" ünvanının verildiği, tek parti, tek ulus ve tek önder sloganıyla Türkiye'nin demokrasi sürecinde, faşizm'i işaret eden bir dönem olmuştur. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı öncesinde batılı ülkelerle çeşitli antlaşmalar yapılmış,

29 Mayıs 1939 tarihinde toplanan CHP 5.Kurultayı'nda parti-devlet birliğini ortadan kaldırmaya yönelik ilk adımlar atılarak, İnönü tarafından "halk iradesini kemale erdirmek" ifadesiyle Türkiye'nin demokratikleşme çabası ifade edilmeye çalışılmıştır. Aynı tarihte, parti içinde denetimi sağlamak üzere müstakil bir grup kurulmasına izin verilmiş, 1936 tarihinde başlatılan parti genel sekreterliği ile İçişleri Bakanlığı'nu birleştiren uygulama kaldırılmış, il başkanları ile valilerin aynı kişiler olması uygulamasına da son verilmiştir (Bila,1999;93-95). Ancak savaş yıllarında yaşanan ekonomik bunalımlar sonucu halk hükümete tepki duymaya başlamış, CHP'ye yönelen hoşnutsuzluğun en önemli etmenlerinden biri olan Varlık Vergisi Yasası çıkartılmış, bu dönemde servetlerini arttıran özellikle gayri müslim iş adamları ve büyük çiftlik sahiplerinden yüksek vergiler toplanmış, bu yasaya uymayanlara ağır yükümlülükler getirilmiştir. Bu durum çok partili hayata geçiş sürecinde, özel sermayenin ve azınlıkların hükümete karşı duydukları güvensizliğin artmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu döneme kadar, yeni toplumsal, siyasal ve ekonomik yapı belirli bir kadro tarafından empoze edilmiş, demokratikleşme süreci tek partinin egemenliği altında izin verilen sınırlar dahilinde ilerlemek zorunda kalmıştır. 1938'den sonra ise CHP savunduğu değerlerden uzaklaşarak demokratikleşme sürecinde popülist politiklar benimsemiş, bu demokratikleşme süreci içsel dinamiklerden çok, İkinci Dünya Savaşı'nın dünyanın güç dengesinde meydana getirdiği değişime bağlı olarak gelişmiştir.

2.1.Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Dönemi içinde en uzun süre siyasal faaliyette bulunan, cumhuriyetçi ve merkez sol siyasal eğilimleri ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 11.09.1923 tarihinde, Ankara'da Halk Fırkası adıyla Musafa Kemal tarafından kurulmuştur. Patinin ismi 10.11.1924 yılında yapılan kongrede Cumhuriyet Halk Fırkası olmuş; 10.11.1935 yapılan 4. Kurultay'da ise partinin ismi Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir. 10.11.1938'de Mustafa Kemal ATATÜRK'ün ölümünden bir gün sonra Mustafa İsmet İNÖNÜ, TBMM tarafından ikinci cumhurbaşkanı seçilmiş, 26.12.1938'de ise CHP I. Olaganüstü Kurultayı'nda "Parti Ebedi Genel Başkanlığı"na seçilmiştir. 1923-1945 yılları arasında tek parti olarak iktidarı elinde tutan CHP, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden sonraki süreçte, ana muhalafet partisi olarak siyasal varlığını korumuştur. Demokrat Parti tarafından 1953 yılında çıkartılan 14.12.1953 Tarih 6195 sayılı "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Kanunu" ile partinin mallarına el konulmuştur. CHP, 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinin ardından, 1960 darbesinin de

nedenleri arasında sayılan bu kanunun iptali istemiyle anayasa mahkemesine dava açmış, anayasa mahkemesi 11.10.1963 tarihinde verdiği kararla, 195 sayılı Kanun'un tümünün, 1961 Anayasası'nın 2., 4., 7., 11. ve 36. Maddelerine aykırı olduğundan iptaline oy birliği ile karar vermiştir. 1950-1965 yılları, partinin kendisine yeni bir siyasal kimlik aradığı yıllar olmuştur. 1965'te bu arayış "Ortanın Solu" kavramı ile sonuçlanmış, Mustafa İsmet İNÖNÜ partinin 5. Olağanüstü Kurultayı'ndan bir gün sonra 08.05.1972'de parti genel başkanlığından istifa ettiğini açıklamış, Mustafa Bülent ECEVİT'in 14.05.1972 tarihinde 913 delegenin 826'sının oyunu alarak CHP genel başkanlığına seçilmesinin ardından parti, siyasal hayatta demokratik sol/sosyal demokrat bir kimlik kazanmıştır. MGK'nın 12.09.1980 Tarih, 7 Sayılı bildirisi ile partinin faaliyeti durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde CHP kapatılmıştır. Mustafa Bülent ECEVİT, 12 Eylül sonrası faaliyetleri durdurulan partinin genel başkanlığından 30.10.1981 tarihinde istifa etmiştir. 12 Eylül sonrasında kapatılan partilerin açılmasına imkan veren 03.07.1992 Tarih, 3821 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle CHP 09.09.1992 tarihinde toplanan 25. Kurultay'ında yeniden açılmış ve Deniz BAYKAL partinin genel başkanlığına seçilmiştir. 18.02.1995 yılında Ankara'da düzenlenen Kurultay'da Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SDHP), CHP ile birleşmiş, Siyasal Partiler Kanunu'na göre partinin tüm mal varlığı, değer ve hakları CHP'ye devredilmiştir. CHP ve SHDP arasındaki bütünleşme protokolü doğrultusunda 18.02.1995 tarihinde yapılan seçimler sonucunda Hikmet ÇETİN, 26. Olağan Kurultay'ında parti genel başkanlığına seçilmiştir. Yaklaşık olarak 7 ay süren genel başkanlığının ardından 27. Olağan Kurultay'ında Hikmet ÇETİN genel başkanlık görevinden ayrılmış ve Deniz BAYKAL bu Kurultay'da yeniden genel başkan seçilmiştir. 18.04.1999 tarihinde yapılan genel seçimlerde partinin seçim barajını geçememesi üzerine, Deniz BAYKAL, 22.05.1999 tarihinde düzenlenen 9. Olağanüstü Kurultay'da genel başkanlıktan istifa etmiş ve yerine Mehmet Altan ÖYMEN seçilmiştir. Deniz BAYKAL, 30.09.2000 tarihinde toplanan 11. Olağanüstü Kurultay'da üçüncü kez CHP genel başkanı olmuştur. 2000'li yıllara kadar sol kimliğini muhafaza etmeye çalışan parti 2000 yılından sonra merkeze daha yakın bir parti haline gelmiştir.

3. Çok Partili Dönemde Kurulan Sol Partiler 1945-1960

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Türkiye savaş sırasında kendisini savaşın dışında tutmayı başarmışsada, ekonomik ve siyasal olarak güçsüz bir dönem yaşamış, savaşın ardından uluslararası alanda Avrupa devletleri ve ABD'nin yanında yer almıştır. Bu dönemde iç siyaseti belirleyen temel konular toprak reformu, demokratikleşme, ekonomik istikrarın ve ülkede

özel sektör için güvenlik ortamının sağlanması olmuştur. Çok partili döneme geçiş sürecinde Demokrat Parti (DP), hükümetin politikalarına bir tepki; İnönü içinse demokratikleşme sürecinde hükümete yönelen anti-demokratiklik suçlamalarını bastırabilecek bir girişim olarak, 7 Ocak 1946 tarihinde Celal BAYAR, Refik KOARALTAN, Fuat KÖPRÜLÜ ve Adnan MENDERES tarafından kurulmuştur. CHP'ne karşı yükselen muhalefeti etrafında toplayan Demokrat Parti'nin söylemi, CHP tek parti dönemindeki sosyal ve ekonomik baskı politikaları üzerinden kurulurken, bu saldırılara karşı İnönü, DP'nin kuruluşundan kısa süre sonra Milli Şef ünvanından vazgeçmiştir. DP'nin giderek artan gücü karşısında 1947'de yapılması planlanan genel seçimler, 1 yıl erkene alınarak 1946'da DP'nin örgütlenmesine imkan tanınmadan, CHP'nin baskı ortamında gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde her ne kadar CHP, iktidarı bir süreliğine daha elde ettiyse de, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde, DP 480 milletvekiliği ile mecliste çoğunluğu sağlayarak yeni bir dönemi başlatmıştır. 1946'dan 1950'ye kadar geçen dönemde, iki parti arasında yaşanan siyasal çekişmede Demokrat Parti "mili irade" söylemini sahiplenirken, kırsal kesimin ve özel sermayenin desteğini almaya çalışmış, CHP'de benzer şekilde halkla arasındaki bürokratik sınırların kaldırmasına ilişkin sözler vermiştir. Her iki partinin de kullandığı ortak söylem din paydasında örtüşmüş, DP, CHP'yi dine karşı olmakla suçlarken, laikliğin ve Atatürk ilkelerinin temsilcisi CHP bu dönemde okullarda din derslerini serbest bırakmış, hatta "Kemalizm'in altı ilkesini" bile anayasadan çıkaracağını vaat etmiştir (Ahmad,2008;132). Bu dönem aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası alanda yerinin belirginleşmeye başladığı bir dönem olmuştur. "Rusya tehdidine" karşı Batı devletleri ile ilişkiler geliştirilmiş, Türkiye, Truman Doktrini, Marshall Planı ve 1952'de NATO'ya girilmesiyle "Soğuk Savaş" döneminin iki kutuplu dünyasında, kendi yerini seçmiştir. Bu dönemde Türkiye'de "istikrarın sağlanması" hem dış hem iç siyaset açısından önemli bir konu haline gelmiş, "komünizm tehdidi"ne karşı mücadelede Türkiye, Amerika için önemli bir müttefik olurken, Türkiye'de iki rakip parti, "ülkenin demokratik gelişimine karşı zararlı hareketler" olarak tanımladıkları sol hareketler sayesinde ortak bir paydada birleşmiş, sol partiler bu süreçte yoğun bir şekilde sindirilmiştir.

DP'nin siyasal hayattaki başarısı 1954 ve 1957 seçimlerinde de devam etmiştir. DP kendisini milli iradenin temsilcisi olarak görürken, milli iradenin gücüne dayanarak siyasal ve sosyal hayatta baskıcı politikalara yönelmiş, bu dönemde CHP'nin tek parti iktidarı boyunca uyguladığı baskı politikalarını aratmamıştır. Demokratik özgürlükler kısıtlanmış, muhalefet

karşısında "Vatan Cephesi" oluşturularak muhalefet bastırılmaya çalışılmıştır. DP ekonomi politikasını kapitalist dünyaya tarımsal üretim ile eklemlenme üzerine kurmuş, tarım alanında önemli yatırımlar yapılmış, ülkenin ulaşım imkanları arttırılmış, bu durum köyden kente yoğun bir göç dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. DP iktidarının ilk yıllarında yaşanan ekonomik büyüme 1950'lerin ikinci yarısında enflasyondaki artış ve döviz krizi ile ekonomik bunalımı beraberinde getirmiş, 1956 yılında hükümeti liberal politikalardan ayıran bir döneme girilmiş, savaş döneminde alınan önlemlere benzer şekilde Ulusal Koruma Kanunu çıkartılmıştır. 1959 yılında Adnan Menderes yaşanan ekonomik sıkıntılar karşısında müttefiki Amerika'dan yardım istediye de aradığı yardımı bulamamış ve Amerika'nın Türkiye'deki politikalarına aykırı bir şekilde, milli endüstrinin gelişimi için ihtiyaç duyulan ekonomik yardımı Rusya'da aramıştır.

Demokrat Parti, ordunun siyasal alandaki etkisinden duyduğu endişeyle 1950'de orduyu denetimi altında tutmak için bir tasviye hareketine girişmiş, 16 general ve 150 albay ordudan tasviye edilirken DP'ye yakın generaller ise ordunun en yüksek kademelerine getirilmiştir. Ancak bu girişim orduyu denetim altında tutmaktan çok, üst rütbeli generaller ile alt rütbeli subaylar arasında giderek büyüyen bir gerginliğe sebep olmuştur (Ünsaldı,2008:63) Ordu içerisinde 1952'den itibaren kurulmaya başlanan örgütler, DP'ye karşı bir darbenin hazırlığını yürütmüşler, bu hareketlere ilişkin ilk işaret "dokuz subay olayı" ile kendisini göstermiş ancak dava, yargılanan dokuz subayın beraatiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte ordu CHP bütünleşmesi İnönü'nün de ordu üzerindeki etkisi ile DP için önemli bir tehlike oluştururken, Askerin bu iktidar dönemi boyunca yaşadığı itibar kaybı, DP'nin "baskıcı" ve "gerici" politikalarıyla rejim için bir "tehdit" haline gelmesi, ekonomik sıkıntılar ve hızla artan çarpık kentleşme içinde alt ve orta sınıfın durumunun giderek kötüleşmesi 27 Mayıs darbesinin temellerini hazırlamıştır.

Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusu Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden bu yana gelen süreçte devlet için "tehdit" oluşturan sol hareket "çok partili demokratik hayat"ın savunulduğu bu dönemde de siyasal sitemden dışlanırken, varolan hareket de kendi içinde bir birlik sağlayamamıştır. Sol hareketin parlamenter sisteme dahil olması ancak 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra sınırlı olarak gerçekleşebilmiştir.

3.1. Sosyal Adalet Partisi

28.02.1946 tarihinde İhsan TEMELVEREN tarafından, İstanbul'da kurulan Sosyal Adalet Partisi sosyalizm, devletçilik ve adalet prensiplerinin

birleştirilmesini savunan sosyalist bir partidir. Hiçbir milletvekili seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen Sosyal Adalet Partisi 21.09.1952'de parti genel kurulu tarafından feshedilmiştir.

3.2. Türk Sosyal Demokrat Partisi

26.04.1946 tarihinde Cemil ALPAY tarafından İstanbul'da kurulan Türk Sosyal Demokrat Partisi, parti programında devlet şekli olarak cumhuriyeti kabul eden, amme hak ve hürriyetlerine kayıtsız ve şartsız saygı gösterilmesi, vatandaşların hayat şartlarını garanti altına alacak sosyal kurumların kurulması gibi ilkelere programında yer veren, sosyalist bir parti olarak değerlendirilmektedir. Hiçbir milletvekili seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilememiş olan Türk Sosyal Demokrat Partisi 18.06.1952 tarihinde feshedilmiştir.

3.3. Türkiye Sosyalist Partisi

14.05.1946 tarihinde Esat Adil MÜSTECABLIOĞLU tarafından İstanbul'da kurulan Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Komünist Partisi çevrelerinin bir bölümünü kendi etrafında örgütlemiştir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilemeyen parti, "komünist emellere hizmet ettiği" gerekçesiyle 17.06.1952 tarihinde Eminönü Sulh ve Ceza Mahkemesi'nin verdiği kararla faaliyetten men edilerek kapatılmıştır.

3.4. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

24.05.1946 tarihinde Sabit Şevki ŞEREN tarafından İstanbul'da kurulmuş, sosyalist bir partidir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilemeyen parti, 10.09.1948 tarihinde feshedilerek kapatılmıştır.

3.5. Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi

17.06.1946 tarihinde hukukçu ve gazeteci Ethem Ruhi BALKAN tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Partinin programında, Demokratiklik, sosyalistlik, milliyetçilik, beynelmilecilik ve barışçılık ve laiklik ilkelerine yer verilmiştir. BALKAN'ın 13.08.1949 yılında ölümünün ardından parti başkanlığına Suavi RAŞIDOĞLU geçmiştir. 21.07.1946 yılında milletvekili genel seçimlerine katılan ve seçimlerden 16.000 civarında oy aldığı belirtilen parti, TBMM'de temsil edilememiştir. Parti 1961 yılında feshedilmiştir.

3.6. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi

19.06.1946 tarihinde, Milli Mücadele döneminde kurulan İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın önde gelen isimleri Şefik Hüsnü DEĞMER, Ragıp VARDAR, Fuat BİLEGE, İstefo PADUPOLOS, Emin AYDINLATAN, Habil

AMATO, Müntakim ÖLÇMEN ve Hayrettin Emin MANOĞLU öncülüğünde, İstanbul'da kurulmuştur. Parti programında, partinin başlıca amacı, memleketin ekonomik, politik ve sosyal hayatının bütün gelişmelerinde, emekçi halkın demokrasi hak ve hürriyetlerinden gereğinden faydalanmasını, iç ve dış siyaseti tayinde doğrudan doğruya söz sahibi olmasını sağlamak olarak ifade edilmiştir. Hiçbir genel seçime katılmayan ve TBMM'de temsil edilemeyen parti, İstanbul Sıkıyönetim Kurulunca, memlekette içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakküm etmesini istediği tespit edildiği gerekçesiyle 16.12.1946 tarihinde kapatılmıştır. Partinin genel başkanlığını 3. Enternasyonel Kontrol Komisyonu ve 3. Enternasyonel İcra Komitesi Üyesi olan Şefik Hüsnü DEĞMER yürütmüştür.

3.7. Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi

21.06.1946 tarihinde Serbest Silindir Makinisti Afir Hikmet ADSIZ tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Parti milliyetçi sosyalist bir parti olarak ifade edilmektedir. Hiçbir genel seçime katılmayan ve TBMM'de temsil edilemeyen parti, 14.05.1953 tarihinde feshedilmiştir.

3.8. Yalnız Vatan İçin Partisi

21.06.1946 tarihinde gazeteci Yaşar ÇİMEN tarafından İstanbul'da kurulan parti Kemalist, mutedil devletçi, müfrit milliyetçi, halkçı ve cumhuriyetçi, sosyalizan bir parti olarak ifade edilmiştir. 21.07.1946 genel seçimlerine katılan parti TBMM'de temsil edilememiş ve 24.05.1952 yılında Cemiyetler Kanunu'nun 70. maddesine göre feshedilmiştir.

3.9. Yurt Görev Partisi

Bazı kaynaklarda ismi "Yurd Görev Partisi" olarak geçen, 15.08.1946 tarihinde Abdülkadir GÖNÜLLÜ tarafından İskenderun'da kurulan merkez sol eğilimli partinin tüzel kişilik kazanmış olduğu ancak büyük ihtimalle hiçbir siyasi faaliyette bulunmadığı ifade edilmektedir. Hiçbir genel seçime katılmayan ve TBMM'de temsil edilemeyen partinin kapanışının 12.04.1947 tarihinde resmi makamlar tarafından onaylandığı ve partinin kuruluşunun ardından faaliyetlerini tatil etmek suretiyle hukuki varlığını kaybettiği ifade edilmiştir.

3.10. Türkiye Yükselme Partisi (Ulusal Kalkınma Partisi)

03.07.1948 tarihinde Ali Rıza GİZDEŞİR tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Sosyalizan bir parti olarak ifade edilen Türkiye Yükselme Partisi hiçbir milletvekilli genel seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. 12.09.1953 tarihinde Medeni Kanununun 70. maddesine göre

"hali acze düştüğü" gerekçesiyle feshedilen partinin bazı üyeleri, 1950 genel seçimleri ve 1951 milletvekilli ara seçimlerinde bağımsız aday olmuşlardır.

3.11. Müstakil Türk Sosyalist Partisi

19.09.1948 tarihinde gazeteci Arif ORUÇ tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Parti sosyalist eğilimli olup, "hayalci olmayan, milli bünyeyi sarsıntıya uğratmadan mevcut düzenin ıslah ve tekemmülü yoluyla hakkaniyeti, insafı, adil bir sosyal ve iktisadi teşkilata varmayı amaçlamaktadır." Ayrıca parti milliyetçiliği, mülkiyet ve tasarruf hakkını savunan bir parti olarak ifade edilmiştir. Hiçbir milletvekilli genel seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, genel başkanının ölümü üzerine 09.05.1950 tarihinde feshedilmiştir.

3.12. (Demokrat) İşçi Partisi

26.09.1950'de Orhan N. ARSAL tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü notlarına göre partinin hali acze düştüğünden 10.10.1950 tarihinde feshedildiği ifade edilmektedir. TÜİK kaynaklarına göre (Demokrat) İşçi Partisi 1954 yılındaki seçimlerden toplam 910 oy almış, TBMM'de temsil edilmemiştir.

3.13. Çalışma Partisi

19.09.1950 tarihinde hukukçu Cevat MİMAROĞLU tarafından Ankara'da kurulmuştur. Parti programında, partinin sosyal adalet ve insani dayanışmayı, çalışanların haklarının korunmasını, yurdun cihazlandırılmasını, topraksız köylüye toprak verilmesini savunduğu belirtilmektedir. Siyasal olarak cumhuriyetçi ve merkez sol bir parti olarak ifade edilen Çalışma Partisi, hiçbir milletvekilli genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, Medeni Kanun'un 70. maddesine göre 09.02.1959 tarihinde feshedilmiştir.

3.14. Radikal Hürriyet Partisi

11.04.1953 tarihinde Osman TAŞKINBAŞ tarafından Lüleburgaz'da kurulmuştur. Siyasal olarak merkez sol eğilimli olan parti hiçbir milletvekilli genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, Medeni Kanun'un 70. maddesine göre 25.01.1956 yılında feshedilmiştir.

3.15. Vatan Partisi

22.10.1954 tarihinde Ahmet CANSIZOĞLU tarafından İstanbul'da kurulmuştur. 11.10.1954 tarihinde Hikmet KIVILCIMLI parti genel başkanı olmuştur. Vatan Partisi yöneticileri 23.01.1959 tarihinde TCK'nun 141.Madde'sini ihlal suçundan, 5-15 yıl arasında hapis cezası istemiyle yargılanmış, 29.01.1960 sonuçlanan dava sonrasında suçsuz

bulunmuşlardır. 27.10.1957 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden %0.463 oranında oy alan parti TBMM'de temsil edilmemiştir. Vatan Partisi, komünist metodu ile çalıştığı ve komünist şahıslar tarafından sevk ve idare olduğu anlaşıldığından İstanbul Sulh ve Ceza Hakimliği'nin kararı ile 30.12.1957 tarihinde kapatılmıştır.

3.16. Halk Kurtuluş Partisi

01.08.1957 tarihinde Ankara'da kurulan merkez sol eğilimi partinin genel başkanı tespit edilememiştir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 08.08.1958'de feshedilmiştir.

4. Askeri Vesayet Döneminde Kurulan Sol Partiler 1960-1980

27 Mayıs 1960 darbesiyle iktidarı ele geçiren silahlı kuvvetler içerisinde farklı gruplar, Milli Birlik Komitesi adı altında birleşmişlerdir. Ordu içinde iki farklı eğilimden birincisi, biran önce seçilecek olan sivil hükümete otoriteyi bırakmayı planlayanlardan oluşurken, diğeri ise ordunun görevde kalmasını destekleyen radikal grup olmuştur. Ordu içerisinde yaşanan bu iki eğilim doğrultusunda şekillenen iktidar mücadelesi orduda hiyerarşinin yeniden tesisi için Silahlı Birlikler Komitesi'nin (SBK) kurulmasıyla sonuçlanmış ancak bu iktidar mücadelesi içinde SBK, iktidarın yeni öznesi haline gelmiştir. 27 Mayıs darbesi varolan düzende yaratmış olduğu değişimle bir devrim olarak algılanırken, bu dönem "ikinci cumhuriyet" olarak nitelenmiş ve cumhuriyetin kazanımlarından ayrılan DP hükümeti cezalandırılırken DP'li olmak veya DP'yi desteklemek bir suç olarak algılanmaya başlamıştır. Bu dönemde, 27 Mayıs da 29 Ekim 1923 gibi rejim için bir milat olmuş, bu müdahaleden sonra ordu siyasal hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir.

9 Temmuz 1961'de kabul edilen yeni anayasa ile, senato kurulmuş, TBMM'de iki meclis ile yeni bir demokrasi modeli oluşturulmuştur. 1961 Anayasası'yla, çıkartılan yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek üzere Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Düşünce, ifade, örgütlenme konularında özgürlükler getirilmiş, basın ve yayın özgürlükleri ve kişisel haklar anayasa ile güvence altına alınırken, çalışanlara sendikal haklar tanınmıştır. 1961 Anayasası'nda yer alan bir diğer kurum Milli Güvenlik Kurulu (MGK) olmuş, MGK ülkenin güvenliğini ilgilendiren konularda hükümete tavsiyelerde bulunan, pratikte siyasal iktidar üzerinde denetim mekanizması oluşturan bir kurum olarak görev yapmıştır. Bu dönemde ülkenin milli güvenliği için her türlü iç ve dış tehdit yaratan hareketlerin tespit edilmesi amacıyla milli güvenlik stratejisi dahilinde Milli İstihbarat Teşkilatı kurulmuştur.

Askerin ekonomik durumu iyileştirilmiş, Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) askerler için ek bir sosyal güvenlik oluşturmak üzere kurulurken 1980'lere kadar ekonomi içerisinde üçüncü ve ayrıcalıklı bir sektör gibi faaliyette bulunmuştur (Ahmad,2008) Ülkenin ekonomik durumunun düzeltilmesi ve sanayinin geliştirilmesi için planlı bir ekonomik modele geçilmeye çalışılmış ve bu amaçla Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1960'ların başında ekonomi giderek güçlenmiş ve sanayileşme hızla artmıştır. Artan sanayileşmeye paralel olarak kentleşme hızı da yükselmiştir. Bu süreçte toplumsal yapıda önemli bir değişim olmuş, Türkiye'nin giderek siyasallaşmasıyla bir taraftan işçi sınıfı oluşurken, diğer taraftan da sanayi burjuvazisi giderek güç kazanmaya başlamıştır.

EMİNSU hareketiyle ordudan uzaklaştırılan generaller arasında bulunan Ragıp Gümüşpala'nın ardından Adalet Partisi (AP) genel başkanlığına seçilen Süleyman Demirel'in Ekim 1965 seçimlerinde iktidarı elde etmesi ile CHP, AP ve Ordu arasındaki ilişki AP lehine gelişmeye başlamıştır. Türkiye'de bu dönem sol hareketin de önemli ölçüde geliştiği dönem olmuştur. İşçi sınıfı Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) tarafından temsil edilmiş, üniversitelerde öğrenciler örgütlenmeye başlamış, işçiler ve memurlar sendikalaşmıştır. Soldaki bu hareketlenmeye karşı sağ hareket de "komünizme" karşı kendi güçlerini örgütleyerek milliyetçi ve islami bir jargonla mücadeleye başlamışlardır. Komünizmle mücadele, 1960'lı yıllarda ordu, AP ve sağ hareketin ortak paydasını oluşturmuştur (Cizre,2002:72) Bu süreçte Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanlığından sonra, Cemal Tural ve Memduh Tağmaç'ın genel kurmay başkanlıkları ve 1961 Anayasası'nun getirdiği özgürlüklere karşı muhalif duruşları ordu içindeki değişimin önemli etkenlerinden olmuştur.

1964 yılında çıkan Kıbrıs krizi, Amerika'ya karşı büyük bir muhalefetin doğmasına yol açmış, 12 Mart darbesine kadar Anti- Amerikan eğilim "Johnson mektubu" krizi, ABD'nin Vietnam girişini ile giderek yükselmiştir. 1965 seçimlerinde TİP'in meclise girmesi ve ülkede sol hareketin yükselişi, CHP'nin de bir değişim sürecine girmesine neden olmuş, 1965'te Ortanın Solu kavramıyla, CHP ülkenin bu duruma sürüklenişi hakkında kendisine yönelen eleştirilerden kurtulmaya çalışmıştır.

TİP mecliste bulunduğu süre içinde saldırılara uğramış, TİP'in meclise 14 milletvekilliyle girmesini sağlayan "Milli Bakiye Sistemi"ni getiren yasa değiştirilmiştir. 1969 seçimlerinde mecliste 2 milletvekili ile temsil edilen partide de fikirsel kopuşlar yaşanmış, bu dönemde parlamenter yollardan mücadeleyi savunan TİP'ten ayrılan gençler, ordudaki radikal subayların

yapacağı bir darbeyle iktidarın elde edilebileceğini savunan Milli Demokratik Devrim hareketine yönelmiştir. DİSK üzerindeki hükümet baskıları artmış, DİSK'in faaliyetleri yasaklanmaya çalışılmış, AP anayasanın getirmiş olduğu özgürlükleri ülkede yaşanan siyasal gerginliğin temel nedeni olarak ifade etmiştir.

1960'ın ikinci yarısı siyasal islami hareketinde örgütlenmeye başladığı yıllar olmuştur. 1968 tarihinde Necmettin Erbakan tarafından Milli Nizam Partisi kurulmuş, 1971'e gelinirken, bu parti etrafında örgütlenen islami hareket, cumhuriyete ve laikliğe karşı bir "tehdit" olarak şekillenmiştir. MGK toplantılarında 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlüklere paralel olarak gelişen "toplumsal düzeni yıkıcı" hareketlerin yanında, islami örgütlerdeki hareketlenmeler de ordu ve AP'nin yakınlaşmasına neden olurken, ordunun içinde ortaya çıkan sol darbe girişimi söylentileri de 12 Mart 1971'in temel nedenleri arasında yer almıştır.

Yön ve Devrim dergileri etrafında birleşen Kemalist sol, iktidarın elde edilmesini orduya bağlamıştır. İlhan Selçuk, Doğan Avcıoğlu gibi aydınlar ordu ve halk birliğini dile getirirken, devrimin ordu içerisindeki Kemalist, ilerici subaylar tarafından gerçekleştirileceği savunulmuştur. Sosyalist eğilimli Hava ve Kara Kuvvetleri Komutanları Muhsin Batur ve Faruk Gürler'in 9 Mart'ta yapmayı düşündükleri darbe planları, sağ ve muhafazakar eğilimli Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın orta yolu bulma girişimiyle ertelenmiş, 12 Mart'ta Süleyman Demirel'i dolaylı yoldan düşürme fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda 12 Mart'ta cumhurbaşkanı, meclis ve senato başkanları ve başbakan; genel kurmay başkanı ve kuvvet komutanları tarafından imzalanan Atatürk inkılablarını koruyacak ve gerekli sosyo-ekonomik reformları gerçekleştirecek bir hükümetin kurulmasını talep eden muhtırayı almışlardır. 12 Mart Muhtırası Süleyman Demirel hükümetini istifa ettirerek ordu içindeki sol hareketin rahatsızlığını gidermek için girişilen bir hareket olmuş, müdahaleden sonra ülkedeki anarşi ortamının temel nedeni sayılan 1961 Anayasası'nda yer alan özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik değişikliklere başlanmıştır. 1971 ve 1973 yılları arasında anyasada siyasal hak ve özgürlükleri kısıtlayan değişiklikler yapılmıştır. İlerici bir darbe bekleyen aydınlar ve ordu içindeki Kemalist subaylar bu dönemde İstanbul Sıkı Yönetim Mahkemesi tarafından silahlı kuvvetlerin düzenini bozmankla suçlanmışlar, NATO'nun Türkiye'de sol harekete karşı oluşturmaya başladığı Kontrgerilla ile ilişkilendirilen karargahlarda sorgulanmışlardır. 12 Mart sonrasında CHP'de siyasete katılmış olan Nihat Erim'e teknokrat hükümeti kurma görevi verilmiş, komutanların istedikleri reform

programının uygulayıcısı olarak Erim, 12 Mart düsturuna uygun bir şekilde görevini yerine getirmiştir. Bu dönemde sol hareketle mücadelede Ülkü Ocakları da aktif olarak rol almıştır. Sendikalara, üniversitelerdeki fikir kulüplerine, DİSK bürolarına saldırılar gerçekleştirilmiş, sendikal faaliyetler, grevler ve işçi lokavtları yasa dışı ilan edilmiştir. Türkiye İşçi Partisi, "komünist propaganda yapmak ve ülkede Kürt ayrılıkçılığını desteklemek" gerekçesiyle suçlanarak kapatılmak istenmiştir. Sosyalist eğilimli çeşitli gruplar devlete karşı terör eylemlerine başlamış, giderek artan karışıklık sonucunda 67 ilde sıkı yönetim ilan edilmiştir. 1960'ların siyasal canlılığı 1971'in ilk yıllarında "devletin düzeni ve rejimin güvenliği" doğrultusunda ortadan kaldırılmaya başlanmıştır.

20 Temmuz 1971'de TİP'in kapatılmasına karar verildikten sonra, 8 Mayıs 1972'de İnönü'nün istifası üzerine Bülent Ecevit'in parti başkanı olmasıyla CHP merkez sol'a yakın duruşuyla, sol hareketin yeni çatısı haline gelmiş, 1973 seçimlerinde %33.3 oranında oy alarak TBMM'de 185 milletvekili ile temsil edilmiştir. Meclisteki diğer partiler, Adalet Partisi %29, Milli Selamet Partisi (MSP) %11.8, Demokratik Parti %11.9, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) %5.3 ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) %3.4 oranında oy kazanmışlardır. Seçim sonrasında CHP ile MSP'nin "siyasal oportünizm" (Ahmad,2008:193) nedeniye yapmış olduğu koalisyon uzun süre sürdürülememiş ve 7 aylık hükümet krizinden sonra iktidar 1977'e kadar AP, MSP, MHP ve CGP'nin kurduğu I. Milliyetçi Cephe (MC) hükümetinin eline geçmiştir. MC iktidarı, gücünü bakanlıklarda ve devlet dairelerinde hızlı bir şekilde kadrolaşarak arttırırken, Türkiye'de demokrasinin yerini neofaşizmin egemenliğinde ortaya çıkan şiddet ortamı almıştır. Ülkede giderek güçlenen sağ terör karşısında, işçi sınıfı gücünü kaybetmediğini göstermek üzere 1977'de 1 Mayıs'ı kutlama kararı almıştır (Ahmad,2008) Ülkede artan şiddet olayları Ecevit'in seçim gezilerinde yapılan saldırılarla sürmüştür, 1977 1 Mayıs'ında siyasal terör en üst noktaya ulaşmıştır. Bu dönemde DİSK ve CHP dayanışması 1977 seçimlerinde solun CHP'yi desteklemesiyle sonuçlanmış, CHP %41.4 oranında oy alırken, AP %36.9, MSP %8.5, MHP %6.4 oranında oy almıştır. 1971'den 12 Eylül 1980'e kadar geçen dönemde Ecevit iktidarı artan terör ve ekonomik krizlerle gerilerken, hükümet kurma görevi yeniden Demirel'e verildiğinde İkinci Milliyetçi Cephe kurulmuş, bu da şiddet olayları ve siyasal terörün artışına katkı sağlamıştır. Demirel'in güvenoyu aldığı tarihten birkaç gün sonra şiddet ortamının bir hükümet darbesiyle çözümleneceği söylentisi yayılmış, generaller batının Türkiye'deki istikrar talepleri doğrultusunda 13 Aralık 1979'da İstanbul'da toplanmışlardır. 13 Aralık 1979 günü aynı zamanda

"Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in Bürüksel'deki NATO askeri komite toplantısından İstanbul'a döndüğü gündür"(Birand,1984:132). Batının gözü İran'da yaşanan devrimden sonra Türkiye'nin Ortadoğudaki stratejik konumu üzerinde yoğunlaşmıştır. İstanbul'daki toplantıda yalnızca, siyasilere uyandı bulunulması kararı alınmıştır. Ülkedeki çatışma ortamında, çoğu zaman pasif kalan güvenlik güçlerinin tutumu, aydın cinayetleri, alevilere yönelik terör olayları, toplumda şiddetin artmasına karşı devletin hareketsizliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. 1971'den bu yana siyasi olarak desteklenen milliyetçi muhafazakar ideoloji 12 Eylül'de asker için gereken meşruiyet zeminini hazırlamış, bu terör ortamı içerisinde ordu, birlik ve beraberliğin, dayanışmanın, demokrasinin sembolü haline gelmiştir. 1980'de MGK'nın hazırladığı 7 Sayılı bildiri ile siyasi parti faaliyetleri dururulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde bütün siyasi partiler kapatılmıştır.

4.1. Sosyalist Parti

19.01.1961 tarihinde Atf AKGÜÇ tarafından Ankara'da kurulmuştur. Sosyalist Parti Genel Sekreteri A. TRİTOĞLU, Orgeneral Cemal GÜRSEL'e sosyalist partisinde diğer partiler gibi etkin olması gerektiğini ve partinin aydın çevrelerin ve çalışanların büyük çoğunluğu tarafından desteklendiğini belirten bir mektup yazmıştır. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 1962 yılında kongre kararı ile feshedilmiştir.

4.2. Çalışma Partisi

11.02.1961 tarihinde sanayici Bedrettin ÖRTENSOY tarafından Ankara'da kurulmuştur. Siyasal olarak sosyalist eğilimli olan, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen Çalışma Partisi 07.03.1961 tarihinde Sosyalist Parti ile birleşerek kapanmıştır.

4.3. Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi

11.02.1961 tarihinde öğretim üyesi ve Hindistan Ateşeliği görevlerinde bulunmuş olan Salih Adil BAŞER tarafından Ankara'da kurulmuştur. Parti programına göre, altın para esasına dayanan bir iktisadiyat, meslekçilik, sağlam ahlak ve sağlam idare ve cemiyet esaslarını savunulmakta ve merkantalist ekonomiyi hedeflemektedir. Yine parti programında Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı okuna yedinci bir ok ilave edileceği ifade edilmiştir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, 30.06.1962 tarihinde mali yetersizlikler ve parti genel başkanının Almanya'ya gitmesinden dolayı kapatılmıştır.

4.4. Cumhuriyetçi Parti

13.02.1961 tarihinde Zeki Hatipoğlu tarafından Ankara'da kurulmuştur. Siyasi olarak merkez sol eğilimli olan Cumhuriyetçi Parti, hiçbir milletvekilli seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 03.01.1966 tarihinde feshedilmiştir.

4.5. Müsavvat Partisi

13.02.1961 tarihinde hukukçu Nurettin TOLUN tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Hiçbir milletvekilli seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiş olan, merkez sol eğilimli Müsavvat Partisi, 18.07.1963 tarihinde "hali acze düştüğü" gerekçesiyle feshedilmiştir.

4.6. Türkiye İşçi Partisi

Parti, 13.02.1961 tarihinde, İstanbul İşçi Sendikaları'na bağlı sendikacılar tarafından kurulmuştur. Kurucuları arasında İstanbul İşçi Sendikalar Birliği Genel Sekreteri Şaban YILDIZ, Basın Teknisyenleri Sendikası Başkanı Salih ÖZKARABAY, Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri İbrahim GÜZELCE, Şekerli Sanayi İşçileri Sendikası Başkanı Ahmet MUŞLU, Türkiye Lastik-İş Sendikası Başkanı Rıza KAUS, Oleyis Sendikası üyesi Kemal NEBİOĞLU, Yaprak Tütün İşçileri Sendikası Başkanı Hüseyin ULUBAŞ, İlaç ve Kimya İşçileri Sendikası Başkanı Saffet GÖKSÜZOĞLU, İstanbul Sendikalar Birliği İcra Heyeti Üyesi Adnan ARIKIN, İstanbul İşçi Sendikaları Başkanı Avni ERAKALIN, Maden İş Sendikası Genel Başkanı Kemal TÜRKLER ve Tekel Nakliyat İşçileri Sendikası Başkanı İbrahim DENİZCİER gibi kişiler bulunmaktadır. Parti 15 ilde örgütlenmesini tamamlayamadığı için 1961 Ekim'inde yapılan genel seçimlere katılamamıştır. 13.02.1961 ile 09.02.1962 yılları arasında partinin genel başkanlığını Avni ERAKALIN yürütmüş, aydınların desteğini sağlayabilmek için 09.02.1962 tarihinde parti genel başkanlığına Mehmet Ali AYBAR getirilmiştir. AYBAR ile birlikte Behice BORAN, Adnan CEMGİL, Nazife CEMGİL, Cemal Hakkı SELEK, Yunus KOÇAK ve Fethi NACİ gibi isimler partiye kaydolmuşlardır. AYBAR'ın genel başkanlığından sonra parti ülkedeki aydınları kendi içine çekmeyi başarmış, 1960 tarihinde kurulmuş olan Sosyalist Parti de 12.05.1962 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'ne katılmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi Ankara Senatörü Niyazi AĞIRNASLI'nın da partiye katılmasıyla birlikte parti, Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı elde etmiştir. Partide, aydınlardan ve uzman hukukçulardan oluşan bir komisyon kurularak anayasa ile çelişen yasalar belirlenmiştir. Başlangıçta, TCK'nin 141. ve 142. maddeleri ile 312. maddesi olmak üzere 80 kadar kanun ya da kanun maddesinin anayasaya

aykırı olduğu belirlenmiş ve bu maddelerin iptali doğrultusunda mahkemeye peş peşe dava açılmıştır. Bu davalardan yalnızca 41'i anayasa mahkemesinde görüşülerek karara bağlanmıştır. 10.02.1965 tarihinde İzmir'de yapılan 1.Büyük Kongrede kabul edilen programa göre, "bütün organların en az yarısının işçilerden oluşması yönündeki 53.Maddesine karşı çıkan bazı aydınlar partiden ya ayrılmış ya da çıkarılmıştır. 1965 genel seçimlerinde 15 milletvekili kazanarak mecliste bir grup kuran Türkiye İşçi Partisi (TİP), 1966 senato kısmi seçimlerinde de bir senatörlük sağlayarak (Fatma Hikmet İŞMEN) TBMM grubunu 16 üyeye çıkartmıştır. TİP Türkiye'de sosyal devlet anlayışının hem siyasal hem de sosyal alanda oturması ve işevsel hale gelmesi sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Kürt sorunu da ilk olarak TİP tarafından, Genel Başkan Mehmet Ali AYBAR'ın 1963'te Gaziantep'te yapılan Genel Yönetim Kurulu konuşması ile Türkiye gündemine getirilmiş, Türkiye'nin en önemli sorunlarından bir olan Kürt sorununun etnik, kültürel ve ekonomik yönleri değerlendirilerek bu soruna acil bir çözüm getirilmesi gerektiği üzerinde durulmuş, parti programında da "doğu kalkınması" başlığı altında soruna çözüm önerileri sunulmuştur. Mayıs 1966'daki senato yenileme seçimlerinde 3.9 oranındaki oyla 1 senatörlük elde etmiştir. Parti 20-24.11.1966 tarihinde Malatya'da toplanan II. Büyük Kongre'sinden sonra, Yön dergisiyle birlikte, işçi sınıfının öncülüğü ilkesine karşı çıkan bir grup partiden uzaklaştırılmıştır. Ancak bu grubun görüşlerinin geliştirilmesiyle biçimlenen "Milli Demokratik Devrim Tezi"ne dayalı bir muhalefet daha sonra TİP'e güç kazandırmıştır. 21.02.1967 tarihinde Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu TİP'in açılış yıldönümünde kurulmuştur. 1968 tarihinde Varşova Paktı Birlikleri'nin Çekoslavakya'yı işgal etmesinin ardından ortodoks kuramı ve uygulamayı giderek daha çok yadsıyan Mehmet Ali AYBAR'a karşı, Behice BORAN ve Sadun AREN çevresinde gelişen muhalefet, 9-12.11.1968 tarihinde düzenlenen Büyük Kongre'de azınlıkta kalarak, aynı yıl düzenlenen Olağanüstü Kongre'de gücünü yitirmiştir. Aynı dönemde öğrenci hareketleri radikalleşerek partiyi revizyonist-parlementarist sayan Milli Demokratik Devrim muhalefetine katılmıştır. Behice BORAN ve Sadun AREN etrafında da Sosyalist Devrim tezini temel alan bir çevre oluşmuştur. 16.11.1969 tarihinde Mehmet Ali AYBAR genel başkanlıktan istifa etmiş, onun yerine getirilen Mehmet Ali ARSLAN'nın da istifası üzerine Şaban YILDIZ genel başkanlığa geçmiştir. Bundan sonra Milli Demokratik Devrim hareketiyle ilişkileri giderek gerginleşen partinin genel başkanlığına 29-31.10.1970 tarihinde Ankara'da yapılan 4. Büyük Kongrede Behice BORAN seçilmiştir. TİP Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 11.06.1971 Tarihli İddianamesi ile partinin 29-31.10.1971 tarihinde Ankara'da düzenlenen 4.

Büyük Kongre'sinde alınan kararların 6. bölümünün ülke bütünlüğüne ve azınlık yaratma yasağına aykırı olması sebebiyle Anayasa'nın 57. ve Siyasi Partiler Kanunu'nun 89., maddelerine dayanarak 20.07.1971 tarihinde kapatılmasına karar verilmiştir. 12 Mart darbesinden sonra 26 Mayıs tarihinde de parti yönetiminin çoğunluğu tutuklanmıştır. Sıkıyönetim Mahkemesince yargılanan TİP yöneticileri 12.5 yıl ile 15 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmışlar, parti yöneticileri 1974 affından yararlanarak cezaevinden çıktıktan sonra partiyi yeniden faal hale getirmişler ve 30.04.1975 tarihinde partiyi yeniden kurmuşlardır. Dönemin sağ partileri ve Komünizmle Mücadele Derneği tarafından yapılan saldırılara maruz kalmışlardır. Parti, 1965 ve 1969'da yapılan genel seçimlerde TBMM'ye girmeye hak kazanan ilk sosyalist parti olmuştur. Partinin faaliyetleri, MGK'nın 12.09.1980 Tarih 7 Sayılı bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır. 1988 yılına kadar yasadışı kaldığı dönemde partinin genel başkanlığını Ahmet Nihat SARGIN yürütmüştür. Parti, 1987 yılında Türkiye Komünist partisiyle birleşerek Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni oluşturmuştur. Türkiye Birleşik Komünist Partisi ise bugün hala faal olan Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin çekirdeğini oluşturmuştur.

4.7. Kemalist Gençlik Partisi

18.02.1961'de Tevfik PARS (PİREMEHMETOĞLU) tarafından İstanbul'da kurulan merkez sol eğilimli parti hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 30.11.1966 gün ve 3104 Sayılı kararı ile kapatılmıştır.

4.8. Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi

30.03.1961 tarihinde Abdülaziz AYYILDIZ tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Sosyalist eğilimli olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, Anayasa Mahkemesi kararıyla 22.09.1966 tarihinde kapatılmıştır.

4.9. Hür Sosyalist Partisi

10.06.1961 tarihinde Cahit TOPGÜLLE tarafından İstanbul'da kurulan sosyalist eğilimli parti, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 10.08.1964 tarihinde kapatılmıştır.

4.10. Dokuz Yüz Kırk Altılılar Milli Mücadele Partisi

16.04.1962 tarihinde Asım YAVUZ tarafından Eskişehir'de kurulan merkez sol eğilimli parti hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 1962 yılında kapatılmıştır.

4.11. Radikal Parti

28.05.1962 tarihinde Emekli Tümgeneral Kemal AKKURT tarafından İstanbul'da kurulan merkez sol eğilimli parti, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 10.04.1963 tarihinde İstanbul Valiliği'ne verilen "istidası ile" ve idare heyeti kararı ile feshedilmiştir.

4.12. Sosyal Demokrat Parti

21.09.1964 tarihinde Sıtkı ULAY tarafından Ankara'da kurulan sosyal demokrat eğilimli parti, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Sıtkı ULAY'dan sonra genel başkanlık görevini Alaattin TİRİTOĞLU'nun yürüttüğü Sosyal Demokrat Parti, 11.12.1965 günü yapılan genel kurul toplantısında feshedilerek Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılmıştır.

4.13. (Türkiye) Birlik Partisi

17.10.1966 tarihinde Alevi mezhebi kökenli bir grup siyaset adamı tarafından Ankara'da kurulmuştur. Partinin ilk genel başkanlığını Hasan Tahsin BERKMAN yapmıştır. 16.03.1967 tarihinde yapılan genel kurul kararıyla görevden alınan Hasan Tahsin BERKMAN'ın yerine parti başkanlığına Hüseyin BALAN getirilmiştir. 12.10.1969 tarihinde yapılan seçimlerden %2.8 oranında oy alan ve 8 milletvekili ile TBMM'de temsil edilen partinin genel başkanlığına 23-24.11.1969 tarihinde yapılan 2. Olağan Kongrede Mustafa TİMİSİ seçilmiş, TİMİSİ 14.10.1973 yılında yapılan seçimlerde milletvekili olarak meclise girerken aynı seçimlerde TİP eski genel başkanı Mehmet Ali AYBAR Türkiye Birlik Partisi'nin İstanbul listesinden seçime katıldıysada seçilememiştir. Bu seçimlerde parti %1.1 oranında oy alırken, 05.06.1977 genel seçimlerinde %0.4 oranında oy almıştır. 27.11.1971 tarihinde yapılan 3.Büyük Kurultay'da partinin ismi Türkiye Birlik Partisi olarak değiştirilmiştir. 12.10.1975 tarihinde 25 ilde yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde, Türkiye Birlik Partisi, oyların %0.54'ünü almıştır. Genel başkan seçildiği tarih belli olmamakla birlikte partinin kapatılmasına yakın tarihlerde bazı belgeleri genel başkan olarak imzalamış olduğu için Cemal ÖZBEY'in de ismi partinin genel başkanları listesinde bulunmaktadır. Türkiye Birlik Partisi'nin faaliyetleri, MGK'nun 12.09.1980 Tarih, 7 Sayılı Bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih, 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır.

4.14. İşçi-Çiftçi Partisi

03.05.1967 tarihinde Suavi RAŞİTOĞLU tarafından İstanbul'da kurulan sosyalist eğilimli İşçi-Çiftçi Partisi, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 15.10.1968 tarihinde kapatılmıştır.

4.15. Türkiye Kardeşlik Partisi

24.10.1973 tarihinde Ali Celalettin KARGÜLLÜ tarafından Ankara'da kurulmuştur. Parti programında köylü, esnaf, memur olarak bütün vatandaşların aynı düzeyde bulunması savunulmakta ve sosyal adaletin öneminden bahsedilmektedir. Parti, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 24.11.1973 tarihinde feshedilmiştir.

4.16. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi

26.06.1974 tarihinde Ahmet KAÇMAZ tarafından İstanbul'da kurulan partinin, 24.05.1946 tarihinde kurulan Türkiye Sosyalist İşçi partisiyle isim benzerliğinden başka bir bağı bulunmamaktadır. Parti, 12 Mart müdahalesinden sonra kurulan ilk Sosyalist Parti'dir. 1976'daki Kongresinde, partide bazı bölünmeler yaşanmış, partinin kurucu üyelerinden olan Oya BAYDAR'ın da aralarında bulunduğu bazı üyeler partiden ayrılmıştır. 1977'de yapılan genel seçimlere 15 ilde örgütlenmesini tamamlayamadığı için katılmayan parti, bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'ni desteklemiş, aynı yıl düzenlenen belediye seçimlerine ise katılabilmektedir. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin faaliyetleri, MGK'nun 12.09.1980 Tarih, 7 Sayılı Bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih, 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır. Bu kanunla kapatılan siyasi partilerin açılmasına imkan veren 03.07.1992 Tarih, 3821 Sayılı Kanun'unun yürürlüğe girmesi sonucu parti 03.01.1993 tarihinde yeniden faaliyete geçmiştir. Partinin genel başkanlığını ise 05.05.2002 tarihinde kadar Turgut KOÇAK yürütmüştür. KOÇAK'ın ardından parti genel başkanlığına Mehmet SÜMBÜL getirilmiş ancak SÜMBÜL'ün genel başkanlığı uzun sürmemiş, 2003 yılında partiye uyum sağlayamadığı gerekçesiyle partiden ihraç edilmiştir. 25.12.2005 tarihinde yapılan genel başkanlık seçimlerinde Ali ÖNDER'in genel başkanlığa seçilmesine kadar parti genel başkanlığı merkez yürütme kurulunca üstlenilmiştir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, halen faaliyet göstermektedir.

4.17. Vatan Partisi

21.01.1975 tarihinde Ankara'da kurulan Vatan Partisi, 22.10.1954 tarihinde kurulan Vatan Partisi'nin devamı niteliğindedir. Partiyi ikinci kez açan Emine KIVILCIMLI da ilk Vatan Partisi'nin genel Başkanı Hikmet KIVILCIMLI'nın eşidir. 18.01.1977 tarihinde partinin genel başkanlığına Şinasi KUTAL, 30.01.1979 tarihinde ise Feridun ŞAKAR seçilmiştir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen partinin faaliyetleri, MGK'nun 12.09.1980 Tarih 7 Sayılı Bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır.

4.18. Türkiye Emekçi Partisi

Türkiye Emekçi Partisi, Milli Demokratik Devrim stratejisi etrafında Mihri Belli'nin sosyalizm ve sosyalist mücadele anlayışını benimseyenler tarafından 12.02.1975 tarihinde İstanbul'da kurulmuş, partinin genel başkanlığına da ilk görev bölüşümü esnasında Mihri BELLİ getirilmiştir. Türkiye Emekçi Partisi, 01.06.1982 tarihinde yurt dışında Faşizm'e Karşı Birleşik Direniş Cephesi'ni kurmuştur. Türkiye Emekçi Partisi, program ve tüzüğünde Kürtler için anadil eğitimi ve kültürlerini geliştirmek fırsatını, demokratik bir hak istemi olarak ileri sürmüştür. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen Partinin 08.05.1980 tarihinde Anayasa'nun 57/1., SPK'nun 89. maddelerine aykırı faaliyetleri nedeniyle SPK'nun 111/1. Maddesi gereğince kapatılmasına karar verilmiştir.

4.19. Sosyalist (Devrim) Partisi

30.05.1975 tarihinde Mehmet Ali AYBAR tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Sosyalist mücadelede bürokratizme karşı çıkan Sosyalist Parti'nin faaliyetleri, MGK'nun 12.09.1980 Tarih 7 Sayılı Bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır. Bu kanunla kapatılan siyasi partilerin açılmasına imkan veren 03.07.1992 Tarih 3821 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi sonucu parti, 27.12.1992 tarihinde Ankara'da yeniden faaliyete başlamış, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 25.06.1995 tarihinde kapatılmıştır.

4.20. Sosyalist Hareket Partisi

14.09.1977 tarihinde Samsun'da kurulan partinin genel başkanı Zeki DRAMA'dır. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen partinin her ne kadar, ne zaman ve neden kapandığına dair bilgi olmasada, partinin 12 Eylül'den önce feshedildiği söylenebilir.

4.21. Türkiye Sosyal Adalet Partisi

Parti, 09.10.1977 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Merkez sol eğilimli olan parti, hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 18.11.1978 tarihinde parti kurucular kurulu kararı ile feshedilmiştir.

4.22. Türkiye İşçi Köylü Partisi

30.01.1978 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Partinin Genel Başkanı Doğu Perinçek'dir. Parti kurucularından dokuzu Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi davasında, ikisi Dev-Genç davasında yargılanmıştır. Partinin siyasal duruşu milliyetçi ve sosyalist olarak ifade edilmektedir. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen partinin faaliyetleri, MGK'nun 12.09.1980 Tarih 7 Sayılı Bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır. Bu kanunla kapatılan siyasi partilerin açılmasına imkan veren 03.07.1992 Tarih, 3821 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi sonucu parti 27.12.1992 tarihinde ikinci genel kongresini yapmış ve aynı gün kendisini feshederek İşçi Partisi'ne katılma kararı almıştır.

4.23. Sosyalist Vatan Partisi

28.08.1979 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığını Mehmet ÖZLER yürütmüştür. Hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen partinin faaliyetleri, MGK'nun 12.09.1980 Tarih 7 Sayılı Bildirisi ile durdurulmuş, 10.10.1981 Tarih 2533 Sayılı Kanun ile 16.10.1981 tarihinde parti kapatılmıştır.

5.12 Eylül 1980'den Günümüze Kadar Kurulan Sol Partiler

1980-2006

12 Eylül 1980'de, ordu üçüncü kez "devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünü ve rejimin devamlılığını" sağlamak adına yönetime el koymuştur. Kenan Evren başkanlığında dört kuvvet komutanıyla birlikte Milli Güvenlik Konseyi kurulmuş, 1983 genel seçimlerine kadar ülke bu konsey tarafından yönetilmiştir. Bu süreçte anayasa askıya alınmış, siyasi partiler kapatılmış, sendika faaliyetleri durdurulmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile ekonomi politikalarının sorumluluğu Turgut Özal'a verilmiştir. 12 Eylül sonrasında Türkiye'de siyaset, batılı devletlerin Ortadoğudaki endişeleri doğrultusunda belirlenmiştir. Cuntanın temel kaygısı ülkeyi siyasal ve kurumsal olarak yeniden yapılandırmak olmuş, askeri yönetim 1960'larda yerleşmeye başlayan siyasal kültürü ortadan kaldırmaya yönelerek, gençliği siyasetten olabildiğince uzak duran apolitik bireyler haline getirmeyi amaçlamıştır.

Kasım ayında "Yüksek Öğretim Yasası" çıkartılmış, bu yasayla amaçlanan üniversitelerdeki merkez sol eğilimli bütün öğretim elemanlarını üniversitelerden temizlemek ve 12 Eylül'ün bekçiliğini yapacak yeni kadroları yerleştirmek olmuştur (Ahmad,2008). Siyasal hak ve özgürlükleri yasaklayan 1982 Anayasası ordunun baskısı altında referanduma sunulmuş, sivil yönetime yeniden dönmenin tek yolu anayasaya "evet" demek olmuştur.

24 Nisan 1983'te siyasi partiler yasası antidemokratik haliyle yürürlüğe konulmuş, MGK siyaset yapma yasağını kaldırmıştır. Bu süreçte askeri ve sivil yönetim hem kurumsal, hem ideolojik hem de ekonomik olarak darbeyi meşrulaştırmaya yönelik düzenlemeler yapmıştır. Kasım 1983'de Cevdet Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi, batının desteği yanında taşıyan Turgut Özal'ın Anavatan Partisi ve CHP'nin bıraktığı boşluğu dolduracak şekilde Necdet Calp ile Halk Partisi seçimlere katılmış ve seçimlerden, ordunun desteklediği anti-demokratik ve devletçi MDP %23.27, Halkçı Parti %30.46, liberallerin desteklediği Anavatan Partisi ise %45.15 oranında oy alırken, Erdal İnönü'nün kurduğu SODEP ve Doğru Yol Partisi seçimlerin dışında tutulmuştur. 1984 yerel seçimlerinde SODEP %22.93, DYP de %13.72 oy almıştır. Anavatan Partisi bütün sağı temsilcisi durumuna gelirken solda bütünlük kurulamamıştır. 1987 seçimlerine yaklaşırken Özal'ın politikaları ve darbenin yeni kurumları gücünü kaybetmeye başlamıştır. 6 Eylül 1987'de siyasi hakları iade edilen eski parti liderleri siyasal yaşama yeniden katılmışlar, genel seçimler 29 Kasım 1987'de yapılmış, Özal 36.1 oranında oy almış ve bu oyla 292 milletvekili ile TBMM'de çoğunluğu sağlamıştır. SHP %24.74, DYP %19 oranında oy alarak meclise girerken DSP %8.3 ve Refah Partisi %7.16 oranında oyla meclisin dışında kalmışlardır. 1989'da Evren'in cumhurbaşkanlığı süresi dolmuş, giderek azalan gücü ile gelecek seçimleri kaybedeceğini düşünen Turgut Özal 31 Ekim'de cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak 1990'na gelindiğinde ülkede yeniden siyasal terör canlanmaya başlamış, 1984'den beri devam eden PKK tehdidi 9 Nisan'da Yıdırım Abulut hükümeti tarafından çıkartılan "anti-terör kanunu" ile durdurulmaya çalışılmıştır. 1990-91 yılları arasında Saddam'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan Körfez Savaşı da Türkiye'de ekonomik sorunların artmasına neden olmuştur. 20 Ekim 1992'de genel seçimlere gidilmiş, bu seçimlerde DYP %27.3 oranında oy ile 178 milletvekili çıkartırken, Mesut Yılmaz'ın genel başkanlığına seçildiği Anavatan Partisi, %24.01 oranında oy alarak mecliste 115 milletvekilliği kazanmıştır. SHP %20.8 oranında oy alarak 88, Refah Partisi ise %16.88 oy

ile 62 milletvekili çıkartırken DSP %10.75 oranında oy kazanarak mecliste 7 milletvekili ile temsil edilmiştir.

Özal döneminde serbest piyasa koşullarına geçilmiş, özel sektör desteklenmiş ve güçlü olanın ayakta kalacağı ekonomi politikaları benimsenmiştir. Büyük iş adamları ve sanayiciler 80'lerin ekonomisinde karlı çıkarken işçiler ve çiftçiler zarar görmüştür. Ülkede ithal malların bulunması kolaylaşırken toplum bilinçsizce tüketime yöneltilmiştir. Medyanın toplumsal yapı ve siyaset üzerindeki etkisi artmış, siyasal iletişim alanında başlayan değişim 90'lardan günümüze kadar siyasetin yapısını da değiştirmiştir. Yoksular ve zengiler arasındaki ayrım büyürken, sosyal devlet anlayışından giderek uzaklaşmıştır. Özal'ın ihracat teşviklerine paralel olarak gelişen hayali ihracat, ülkedeki etik değerleri yıpratmış, devlet daireleri ve makamlarında rüşvet ve yolsuzluklar olağan durumlar haline gelirken, siyasal rant 90'larda giderek artmıştır.

Devletin köklü sorunlarından "bölücü terör" ve "irtica" 1990'lar siyasal yaşamında gündemi dolduran tartışmaların temel konuları olmuştur. RP'ye karşı, ordu 28 Şubat 1997'de yeni bir müdahalede bulunurken milli görüş geleneğinden gelen Tayyip Erdoğan'ın kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi 2002 yılında iktidara gelerek 2001 ekonomik krizi sonrasında ülkede neo-liberal politikaları uygulamaya devam etmiş, temel söylemlerini özgürlük, adalet ve Avrupa Birliği'ne katılım üzerinden kurmuştur. Sosyal yaşamda, 12 Eylül'ün muhafazakar milliyetçi ideolojisi egemen olmaya devam ederken, gençler siyasetten tamamen uzaklaştırılarak müşterileşmeye başlamışlardır. Bu değişim sürecinde, devletin kuruluşundan günümüze şekil değiştirmiş olsa da "irtica" "bölücülük" ve "komünizm" devlete karşı birer tehdit unsuru olarak görülmeye devam etmiştir.

5.1. Halkçı Parti

25.05.1983 tarihinde Ankara'da kurulan partinin 01.07.1985 tarihine kadar genel başkanlığını Necdet CALP yürütmüştür. Merkez sol partisi olarak ifade edilen parti, programında sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeylerini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı sosyal demokrat bir parti olarak tanımlanmaktadır. Parti, 06.11.1983 tarihinde yapılan genel seçimlerden %30.5 oranında oy alarak TBMM'de 117 milletvekili ile temsil edilmiştir. 01.07.1985 tarihinde partinin genel başkanlığına Aydın Güven GÜRKAN üstlenmiş, Sosyal Demokrasi Partisi ile birleşme konusunda partinin genel başkanı Erdal İNÖNÜ ile görüşmeler yapan GÜRKAN başarılı olmuş ve 03.11.1985 tarihinde yapılan 1. Büyük Kongre'de alınan kararlar iki parti

birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti ismini almıştır. Birleşme sonrasında partinin kurucu genel başkanı olan Aydın Güven GÜRKAN, 01.06.1986 tarihinde bu görevini Erdal İNÖNÜYE bırakmıştır.

5.2. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (Sosyal Demokrasi Partisi)

Sosyal Demokrasi Partisi 06.06.1983 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin 21 kurucusu aralarında genel başkan Erdal İNÖNÜ de olmak üzere MGK tarafından veto edilmiştir. Bu durum üzerine 27.06.1983 tarihinde İNÖNÜ genel başkanlık görevini Cezmi KARTAY'a bırakmıştır. Sosyal Demokrasi Partisi'nin 03.11.1985 tarihinde yapılan I.Olağanüstü Kongresi'nde 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu 109. Maddesi hükümleri içerisinde partinin kapatılmasına ve Halkçı Parti'yle birleşmesine karar verilmiştir. Aynı gün gerçekleşen birleşme sonrasında Sosyal Demokrasi Partisi ismi değiştirilmiş ve parti, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ismini almıştır. Bu kongrede Aydın Güven GÜRKAN parti genel başkanlığına seçilmiş ve 01.06.1986 tarihinde genel başkan yeniden Erdal İNÖNÜ olmuştur. 29.11.1987 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerden %24.8 oy alarak 99 milletvekili ile TBMM'de temsil edilen parti, 20.10.1991 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde %20.8 oranında oy alarak 88 milletvekili ile TBMM'de temsil edilmiştir. 18.02.1995 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisine katılma kararı alan parti, 19.02.1995 tarihinde feshedilerek, Cumhuriyet Halk Partisine katılmıştır.

5.3. Yüce Görev Partisi

06.06.1983 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığını Emekli Albay Vefa KARTAY yürütmüştür. Siyasi olarak merkez sol eğilimli parti hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Yüce Görev Partisi 25.08.1983 tarihinde feshedilmiştir.

5.4. Yeni Düzen Partisi

01.07.1983 yılında Ankara'da kurulan partinin ilk genel başkanlığını Vahap ESENDAĞ yürütmüştür. MGK'nın 20.07.1983 tarih, 95 nolu kararında ESENDAĞ'ın parti üyeliği veto edildikten sonra aynı tarihte Genel Başkanlığa Ahmet Tefik ACAR gelmiştir. ACAR 20.12.1983 tarihine kadar görev yaptıktan sonra ESENDAĞ yeniden genel başkan seçilmiştir. Siyasi olarak merkez sol eğilimli olan ve hiçbir milletvekili genel seçimlerine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 31.10.1985 tarihinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile birleşerek feshedilmiştir.

5.5. Demokratik Sol Parti

14.11.1985 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığını 13.09.1987'e kadar Rahşan ECEVİT yürütmüştür. Bu tarihte parti genel

başkanlığına Mustafa Bülent ECEVİT seçilmiştir. 29.11.1987 tarihinde yapılan genel seçimlerde parti, %8.5 oranında oy elde etmiş ancak bu dönemde TBMM'de temsil edilememiş ve ECEVİT parti genel başkanlığından istifa etmiştir. 07.03.1988 tarihinde parti genel başkanlığına Necdet KARABABA seçildiyse, KARABABA 05.01.1989 tarihinde ECEVİT'le ters düşerek görevinden istifa etmiş, yerine yeniden ECEVİT genel başkan seçilmiştir. DSP, 20.10.1991 seçimlerinden %10.8 oy alarak 7 milletvekili, 24.12.1995 seçimlerinde %14.6 oy alarak 76 milletvekili ve 18.04.1999 seçimlerinde %22.2 oy alarak 136 milletvekili ile TBMM'de temsil edilmiştir. 03.11.2002 seçimlerinde ise %1.2 oranında oy alan parti bu dönemde TBMM'de temsil edilememiştir. 25.07.2004 tarihinde yapılan 6.Olağan Kurultay'da 576 oy alarak genel başkanlığa Mehmet Zeki SEZER seçilmiştir. Partinin genel başkanlığını halen Zeki SEZER yürütmektedir.

5.6. Halk Partisi

26.12.1986 tarihinde Ankarada kurulan partinin genel başkanlığını Halil İbrahim KARTAL yapmıştır. Bir hülle partisi olan Halk Partisi 29.12.1986 tarihinde Demokratik Sol Parti ile birleşerek feshedilmiştir. Parti hiç bir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.7.Sosyalist Parti

01.02.1988 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığına Ferit İLSEVER seçilmiştir. Partinin ikinci genel başkanı 06.07.1991 tarihinde Doğu PERİNÇEK olmuştur. 20.10.1991 tarihinde milletvekili genel seçimlerine katılan parti %0.4 oranında oy alarak TBMM'de temsil edilememiştir. 02.07.1992 tarihinde İlhan KIRIT parti genel başkanlığına seçilmiştir. Sosyalist partinin faaliyetleri Anayasa'ya ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Yasası'na aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına karar verilmiştir. 12 Eylül sonrası kurulan ilk partilerden bir olan Sosyalist Parti içinde yaşanan ayrılık sonucu Halil BERKTAY, Gün ZİLELİ, Oral ÇALIŞLAR, İlkay DEMİR, Oktay KUTLU, Necmi DEMİR, Kamil ASLANTÜRKOĞLU, Yavuz ALAGON, Atilla AYTEMUR gibi isimlerin bulunduğu grup Doğu PERİNÇEK'i eleştirerek partiden ayrılmış ve Sosyalist Birlik Partisi'ni kurmuşlardır. Partinin kapatılmasından sonra parti kadroları da İşçi Partisi'ni kurmuşlardır.

5.8. Yeşiller Partisi

06.06.1988 tarihinde Ankara'da kurulan partinin ilk genel başkanı Celalettin Bedri ERTUĞ'dur. Çevreci ve merkez sol eğilimli olan parti hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. 16.02.1991 ile 10.02.1994 tarihleri arasında partinin genel başkanlığını Bilge

CONTEPE yürütmüştür. Kendisinden sonra ise genel başkanlık görevine, seçilme tarihi belirli olmamakla birlikte, Aydın ARAS'ın getirildiği ifade edilmektedir.

5.9. Cumhuriyetçi Demokrat Gençlik Partisi

09.06.1989 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığını Gökhan EVLİAYOĞLU yürütmüştür. Merkez sol eğilimli Cumhuriyetçi Demokrat Gençlik Partisi, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti 15.01.1994 tarihinde yapılan kongrede feshedilmiştir.

5.10. (Cumhuriyet) Halk Partisi

20.12.1989 tarihinde, parti çevreleri Halk Partisi adıyla Cumhuriyet Halk Partisi amblemine benzer bir amblem kullanarak ve kapatılan partinin mirasçısı olduklarını beyan ederek Halk Partisini kurma girişiminde bulunmuşlardır. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 24.09.1991 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

5.11. Türkiye Birleşik Komünist Partisi

04.06.1990 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığını Ahmet Nihat SARGIN yürütmüştür. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 16.07.1991 tarihinde, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. Maddesi'nin (a) bendine aykırı faaliyetleri nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

5.12. Halkın Emek Partisi

07.06.1990 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin ilk genel başkanı Ahmet Fehmi IŞIKLAR'dır. Milliyetçi ve sosyalist bir siyasal duruşu olan parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ancak 20.10.1991 tarihinde yapılan genel seçimlerde Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile seçim ittifakı yaparak TBMM'de 22 milletvekilli göndermiştir. 23.09.1991 tarihinde Ahmet Fehmi IŞIKLAR genel başkanlıktan istifa etmiş ve partiden ihraç edilmiştir. IŞIKLAR'ın partiden ayrılışından sonra İsmail Hakkı ÖNAL vekaleten genel başkanlık görevini yürütmüş, 15.12.1991 tarihinde partinin genel başkanlığına Feridun YAZAR seçilmiştir. Feridun YAZAR'ın ardından 10.07.1993 tarihine kadar Ahmet TÜRK parti genel başkanlığı yaptığı Ramazan BULUT'un bu tarihte genel başkan sıfatıyla imzalamış olduğu belgelerden hareketle öngörülmektedir. Parti 14.07.1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır.

5.13. Sosyalist Birlik Partisi

Parti, 15.01.1991 tarihinde, Ankara'da, Kurtuluş, Emek, Yeni Yol ve Sosyalist Politika gruplarının birleşmesi sonucunda kurulmuştur. Partinin kuruluşunda Halil BERKTAY, Gün ZİLELİ, Oral ÇALIŞLAR, İlkay DEMİR, Oktay KUTLU, Necmi DEMİR, Kamil ASLANTÜRKOĞLU, Yavuz ALAGON, Atilla AYTEMUR gibi kişilerde etkili olmuştur. Partinin genel başkanlığını İbrahim SADUN AREN yürütmüştür. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 07.06.1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesine kapatma davası açılması nedeniyle parti yöneticileri Birleşik Sosyalist Parti'yi kurmuşlardır.

5.14. Yeşil Türkiye Partisi

19.07.1991 tarihinde Ankara'da kurulan merkez sol eğilimli partinin genel başkanı Hüseyin ÖZALP'tir. Bir hülle partisi olan Yeşil Türkiye Partisi hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti 27.07.1991 tarihinde Anavatan Partisi ile birleşerek feshedilmiştir.

5.15. İşçi Partisi

02.02.1992 tarihinde Ankara'da kurulan İşçi Partisi'nin genel başkanlık görevini ilk olarak Yalçın BÜYÜKDAĞLI yürütmüştür. 26.07.1992 tarihinde toplanan 1. Olağanüstü Büyük Kongrede BÜYÜKDAĞLI'nun yerine Doğu PERİNÇEK genel başkanlık görevine seçilmiştir. Milliyetçi ve sosyalist olan parti, 24.12.1995 tarihinde yapılan seçimlerde %0.2 oranında, 18.04.1999 tarihinde yapılan seçimlerden %0.2 oranında, 03.11.2002 tarihinde yapılan seçimlerden de %0.5 oranında oy almış, parti milletvekili sonuçlarına göre TBMM'de temsil edilememiştir. 08.07.1998 tarihinde Doğu PERİNÇEK, hakkında infaz edilen mahkumiyet kararı nedeniyle, parti başkanlığından istifa etmiş, 11.06.1999 tarihinde genel başkanlığa Merkez Komitesi kararıyla Hasan YALÇIN seçilmiştir. 17.10.1999 tarihinde Doğu PERİNÇEK ikinci kez parti genel başkanı seçilmiştir. Parti halen faaldir.

5.16. Özgürlük ve Eşitlik Partisi

Parti, 25.06.1992 tarihinde Ankara'da kurulan milliyetçi ve sosyalist eğilimli bir hülle partisidir. Partinin genel başkanlığını Mahmut ALINAK yürütmüş, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 04.07.1992 tarihinde Halkın Emek Partisi ile birleşerek feshedilmiştir.

5.17. Bütünleşme Partisi

23.09.1992 tarihinde Ankara'da kurulan merkez sol eğilimli partinin genel başkanlık görevini Faik Altun Yürütmüştür. Bir hülle partisi olan Bütünleşme Partisi hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. 25.09.1992 tarihinde, Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşmesi nedeniyle kapatılmıştır.

5.18. Özgürlük ve Demokrasi Partisi

Parti, 19.10.1992 tarihinde kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını Halil İbrahim ÖZDEMİR yürütmüştür. ÖZDEMİR'in genel başkanlıktan ne zaman ayrıldığı bilinmemekle birlikte, 30.04.1993 tarihine kadar Mevlüt İLİK genel başkanlık yapmıştır. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen sosyalist eğilimli parti, 23.11.1993 tarihinde, 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na ve Anayasa'ya aykırı faaliyetleri dolayısıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

5.19. Sosyalist Türkiye Partisi

Parti, 06.11.1992 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Temelleri, TİP içinde yaşanan ayrışma sonrasında Sosyalist İktidar grubu olarak örgütlenen gruba dayanmaktadır. 23.11.1992 tarihinde partinin genel başkanlığına Ali ÖNDER seçilmiştir. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, 30.11.1993 tarihine parti Siyasi Partiler kanununun 101/a. Bendi gereğince Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

5.20. Demokratik Katılım Partisi

05.03.1993 tarihinde Ankara'da kurulan merkez sol eğilimdeki bir hülle partisidir. Partinin genel başkanlığını Esat CANAN yürütmüştür. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, 15.03.1993 tarihinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ye katılarak feshedilmiştir.

5.21. Türkiye Komünist Partisi (Sosyalist İktidar Partisi)

06.08.1993 tarihinde Ankarad'da kurulan partinin temelleri TİP'de yaşanan ayrışma sonucu oluşturulan Sosyalist İktidar grubuna dayanmaktadır. Sosyalist İktidar partisi'nin Komünist Parti ile birleştiği kongrede parti Türkiye Komünist Parti adını almış, Mustafa Suphi tarafından kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin de mirasını üstlenmeyi amaçlamıştır. Partinin ilk genel başkanlığına 29.09.1993 tarihinde Ali Önder GÜNEŞ seçilmiştir. 14.11.1993 tarihinde parti genel başkanlığına Aydemir GÜLER seçilmiş, 07.12.1995 tarihinde GÜLER'in genel başkanlıktan istifası

üzerine kurucular kurulu, genel başkanlığa Kemal OKUYAN'ın vekalet etmesine karar vermiştir. Bu dönem sonunda Aydemir GÜLER 11.01.1996 tarihinde yeniden genel başkanlığa seçilmiştir. 18.04.1999 seçimlerine Sosyalist İktidar Partisi adıyla katılan parti %0.1 oranında oy almıştır. Türkiye Komünist Partisinin ilk yasal seçim deneyimi olan 03.11.2002 seçimlerinde ise %0.2 oranında oy alan parti halen faal durumdadır ve partinin 1 Şubat 2009 tarihinde yapılan 9.Kongresinde parti genel başkanlığına Erkan BAŞ seçilmiştir. Parti milletvekilli seçimleri sonuçlarına göre TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.22. Sosyal Demokrat Parti

18.03.1994 tarihinde Ankara'da kurulan bir diğer hülle partisidir. Partinin genel başkanlığını Zeki Naci TARHAN yürütmüştür. Merkez sol eğilimli olan parti Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. 19.03.1994 tarihinde parti Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ye katılarak feshedilmiştir.

5.23. Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)

14.05.1994 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanı Murat BOZLAK'tır. Genel başkan BOZLAK 01.09.1993 tarihinde İstanbul'da basına ve kamuoyuna açıklamış olduğu Barışa Çağrı bildirisi dolayısıyla suçlu bulunmuş ve 19.07.1999 tarihinde genel başkanlıktan istifa etmiş, yerine 08.09.1999 tarihinde Ahmet Turan DEMİR genel başkan seçilmiştir. Milliyetçi ve sol eğilimli olan HADEP 24.12.1995 tarihinde yapılan genel seçimlerden %4.2 oranında, 18.04.1999 tarihinde yapılan seçimlerde %4.7 oranında oy almış, TBMM'de temsil edilememiştir. Murat BOZLAK 24.02.2003 tarihinde yeniden genel başkan seçilmiştir. 13.03.2003 tarihinde partinin "kimi eylemleri yanında PKK isimli terör örgütüne yardım ve destek sağlayarak devletin milleti ve ülkesi ile bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiği anlaşıldığından Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile Siyasal Partiler Kanunu'nun 101. ve 103 maddeleri gereğince" Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmıştır.

5.24. Özgürlük ve Dayanışma Partisi (Birleşik Sosyalist Parti)

08.06.1994 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını ilk olarak İbrahim Sadun AREN yürütmüştür. AREN'den sonra parti genel başkanlığına 02.03.1996 tarihinde Mehmet Ufuk URAS seçilmiştir. 18.04.1999 tarihinde yapılan genel seçimlerinde %0.8 oranında oy almıştır. 03.11.2002 tarihinde yapılan genel seçimlerde ise, %0.3 oranında oy almış, TBMM'de temsil edilememiştir. Partinin, 26.01.2003 tarihli

Olağanüstü Kongresi'nde genel başkanlığa Hayri Kozanoğlu seçilmiştir. Parti halen faaldir.

5.25. Solda Katılım Partisi

27.09.1994 tarihinde Ankara'da kurulan merkez sol eğilimli bir hülle partisidir. Partinin genel başkanlığını Serruh KALELİ yürütmüştür. Hiçbir milletvekiliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 29.09.1994 tarihinde Demokratik Sol Parti ile birleşerek feshedilmiştir.

5.26. Solda Birlik ve Bütünleşme Partisi

28.11.1994 tarihinde Ankara'da kurulan merkez sol eğilimli bir hülle partisidir. Partinin genel başkanlığını Kemal KARABULUT yürütmüştür. Hiçbir milletvekiliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 30.11.1994 tarihinde Demokratik Sol Parti ile birleşerek feshedilmiştir.

5.27. Yeni Demokrasi Partisi

22.12.1994 tarihinde Ankara'da kurulan partinin genel başkanlığına 28.12.1994 Hasan Cem BOYNER seçilmiştir. 24.12.1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde %0.5 oranında oy alan parti TBMM'de temsil edilememiştir. 07.05.1996 tarihinde Canan BALKIR parti genel başkanı olmuş, 26.05.1996 tarihinde ise parti genel başkanlığına Hüseyin ERGÜN seçilmiştir. 01.11.1997 tarihinde parti Barış Partisi ile birleşerek feshedeilmiştir.

5.28. Demokratik Sosyalist Parti

17.02.1995 tarihinde kurulan merkez sol eğilimli bir partidir. Partinin genel başkanlığını Muzaffer DEMİR yürütmüştür. Hiçbir milletvekiliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, 17.02.1995 tarihinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile birleşerek feshedilmiştir.

5.29. Demokrasi ve Değişim Partisi

03.04.1995 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Siyasal olarak milliyetçi sosyalist eğilimli partinin genel başkanlığını ilk olarak İbrahim AKSOY yürütmüştür. AKSOY'dan sonra parti genel başkanlığına 15.10.1995 tarihinde Refik KARAKOÇ seçilmiştir. Hiçbir milletvekiliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, programının Anayasa'nın "Başlangıç" bölümü ile 2.,3.,14.,69. Maddelerine, Siyasi Partiler Kanunu'nun 78. Maddesi'nin (a) bendine, 80. maddesine ve 81. Madde'sinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı ve aynı Kanun'un 101. madde'sinin (a) bendi gereğince kapatılması istemiyle dava açılmış, Anayasa Mahkemesi'nin 19.03.1996 tarihinde verdiği kararla partinin kapatılmasına karar verilmiştir.

5.30. Devrimci İşçi Partisi

16.11.1995 tarihinde kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını Hüseyin ŞAKACI yürütmüştür. Hiçbir genel seçime katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, 21.02.1999 tarihinde yapılan toplantıda, partinin amaç ve tüzük hükümleri doğrultusunda faaliyet yürütemediği ve örgütlenerek kongresini yapamadığı dikkate alınarak kurucular kurulu kararıyla feshedilmiştir.

5.31. Özgürlük ve Dayanışma Partisi

22.01.1996 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin, genel başkanlık görevini Ufuk URAS yürütmüştür. Hiçbir genel seçime katılmayan parti, milletvekilli seçimleri sonularına göre TBMM'de temsil edilmemiştir. 02.03.1996 tarihinde parti, Birleşik Sosyalist Parti ile birleşerek kapanmıştır.

5.32. Demokrasi ve Barış Partisi

11.03.1996 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlığına ilk olarak Refik KARAKOÇ seçilmiştir. 18.04.1999 tarihinde yapılan genel seçimlere katılan parti %0.1 oranında oy almış, seçim başarısızlığından dolayı Refik KARAKOÇ ve parti meclisi 24.05.1999 tarihinde istifa etmişlerdir. Aynı tarihte Yavuz KOÇOĞLU genel başkan vekilliğine seçilmiş, 04.07.1999 tarihinde ise genel başkanlığa Yılmaz ÇAMLİBEL seçilmiştir. Milliyetçi ve merkez sol eğilimli olan parti TBMM'de temsil edilememiş, 02.03.2002 tarihinde Hak ve Özgürlükler Partisi ile birleşme kararıyla feshedilmiştir.

5.33. Emek Partisi

27.03.1996 tarihinde kurulan partinin genel başkanlığını Abdullah Levent TÜZEL yürütmüştür. Parti programının Anayasa'nın "başlangıç" bölümü ile 2.,3.,14.,69. Maddelerine, Siyasi Partiler Kanunu'nun 78. Maddesi'nin (a) bendine, 80. maddesine ve 81. Madde'sinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı ve aynı Kanun'unun 101. madde'sinin (a) bendi gereğince kapatılması istemiyle dava açılmış, Anayasa Mahkemesi'nin 14.02.1997 tarihli kararıyla partinin kapatılmasına karar verilmiştir. Partinin kapatılmasına karşı AİHM'ye dava açılmış, AİHM'nin 31.05.2005 tarihinde verdiği kararla Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kapatma kararının AİHS'nin 11.Maddesini ihlal ettiğine oy birliği ile karar verilmiştir. Parti yöneticileri kapatma davasının sonuçlanmasını beklemeden Emek Partisi'ni kurmuşlar, yeni parti, 28.11.2005 tarihinde düzenlenen 4.Olağan kongresinde AİHM'nin kararından da yararlanarak ismini Emek Partisi

olarak değiştirmiştir. Parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.34. Sosyalist İşçi Partisi

09.09.1996 tarihinde Ankara'da Mehmet Önder ERGÖNÜL tarafından kurulmuştur. ERGÖNÜL'den sonra 28.10.1997 tarihinde Erkin Tufan ÖZAPL parti genel başkanlığına seşilmiş, bu görevi 25.06.2000 tarihine kadar yürütmüştür. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti 08.10.2000 tarihinde, kurucular kurulunun yaptığı toplantıda, genel başkan dahil 25 kurucu üyenin partiden ayrılmaları, partinin, kuruluşundan bu yana geçen sürede örgütlenememesi ve genel başkanlık makamına bir seçim yapılamaması dolayısıyla partinin feshine karar verilmiştir.

5.35. Demokratik Barış Hareketi

01.10.1996 tarihinde Mehmet ETİ tarafından Ankara'da kurulmuştur. 05.12.1996 tarihinde, parti genel başkanlığına Turgut İNAL seşilmiştir. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen, siyasi islamcı ve merkez sol eğilimli olduğu belirtilen parti, 28.12.1998 tarihinde, anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı hakkındaki düşünceleri SPK'nın 89. maddesine aykırı faaliyet olarak nitelendirilmiş parti anayasal bir kurumu kapatmayı savunduğu için Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır.

5.36. Emek Partisi (Emeğin Partisi)

25.03.1996 tarihinde Ankarada kurulmuştur. Abdullah Levent TÜZEL 02.12.1996 tarihinde genel başkanlığa seşilmiştir. Parti 18.04.1999 tarihinde yapılan genel seşilerde %0.2 oranında oy almış, TBMM'de temsil edilememiştir. Abdullah Levent TÜZEL'in partiden ayrılarak Demokratik Halk Partisi'nden milletvekili aday olmasi üzerine genel başkanlık koltuğu boşalmış, 27.10.2002 tarihinde partinin genel başkanlığına Haydar KAYA seşilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin partiyi kapatma kararına karşı partinin ismi "Emeğin Partisi" şeklinde değiştirilerek yeniden kurulumuştur. AİHM başvuran Emek Partisi, Anayasa Mahkemesi kararını AİHS'nin 11.maddesine aykırı bulurken, parti 28.11.2005 tarihinde düzenlenen 4. Olağan Kongre'de ismini Emek Partisi olarak değiştirmiştir. Aynı kongrede Abdullah Levent TÜZEL tekrar genel başkanlığa seşilmiştir. Parti halen faal'dir.

5.37. Barış Partisi

10.12.1996 tarihinde kurulmuştur. Ali Haydar VEZİROĞLU partinin kuruluşundan genel başkan seşildiği 01.03.1997 tarihe kadar partinin idari

sorumluluğunu üstlenmiştir. Merkez sol eğilimli Barış Partisi, 18.04.1999 tarihinde yapılan seçimlerden %0.2 oranında oy almış, TBMM'de temsil edilmemiştir. 14.06.1997 tarihinde parti genel başkanlığına Abidin ÖZGÜNAY seçilmiştir. 09.05.1999 tarihinde yapılan Olağanüstü Kongre'de partinin feshine karar verilmiştir.

5.38. Demokratik Kitle Partisi

03.01.1997 tarihinde kurulan partinin genel başkanlığını Şerafettin ELÇİ yürütmüştür. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen partinin 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 78. Maddesi'nin (a) ve (b) bentleri ile 81. Madde'sinin (a) ve (b) bentlerine aykırılığı ve aynı Kanun'unun 101. madde'sinin (a) bendi gereğince kapatılmasına karar verilmiştir.

5.39. (Devrimci) Sosyalist İşçi Partisi

25.04.1997 tarihinde Ankara'da 1980'lerin Kurtuluş Grubu'ndan ayrılanlar tarafından kurulmuştur. Halen faal olan partinin genel başkanı Şevket Doğan TARKAN'dır. Parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.40. Değişen Türkiye Partisi

Parti, 24.02.1998 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını Gökhan ÇAPOĞLU yürütmüştür. 18.04.1999 tarihinde yapılan genel seçimlerden %0.1 oranında oy alan parti TBMM'de temsil edilememiştir. Merkez sol eğilimli Değişen Türkiye Partisi'nin, 03.03.2002'deki 1. Olağanüstü Kongresi'nde kapanmasına karar verilmiştir.

5.41. Sosyalist Birlik Hareketi Partisi

05.08.1999 tarihinde kurulan partinin genel başkanı Nihat ÇAĞLI'dır. Halen faal olan parti şu ana kadar hiçbir genel seçime katılmamış, TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.42. Komünist Parti

19.07.2000 tarihinde kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını Ömer Yalçın CERİT yürütmüştür. Hiçbir milletvekilliği seçimine katılmayan ve TBMM'de temsil edilmeyen parti, 09.11.2001 tarihinde Sosyalist İktidar partisiyle birleşerek kapatılmıştır.

5.43. Eşitlik Partisi

25.05.2001 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Halen faal olan partinin genel başkanlığını Bektaş ÇELEBİ yürütmektedir. Parti hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.44. Sosyal Demokrat Parti

29.11.2001 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Halen faal olan partinin genel başkanlığını Nihat DEMİR yürütmektedir. Parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.45. Toplumcu Demokratik Parti

28.01.2002 tarihinde Ankara'da, Demokratik Sol Parti eski milletvekili Sema PİŞKİNSÜT önderliğinde bir grup akademisyen ve sanatçı tarafından kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını 30.09.2002 tarihine kadar Sema PİŞKİNSÜT yürütmüş, 03.11.2002 seçimlerinde PİŞKİNSÜT'ün Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nden milletvekili olmasından sonra ise parti genel başkanlığına vekaleten Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Birsen GÖKÇE getirilmiştir. 09.11.2002 tarihinde yapılan olağanüstü kurultayda PİŞKİNSÜT yeniden parti genel başkanlığına seçilmiştir. Merkez sol eğilimli olan parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Parti, 09.12.2003 tarihinde feshedilmiştir.

5.46. Hak ve Özgürlükler Partisi

11.02.2002 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Halen faal olan partinin ilk genel başkanı Abdülmelik FIRAT'tır. 05.03.2002 tarihinde Demokrasi ve Barış Partisi, Hak ve Özgürlükler partisine katılmıştır. Siyasal olarak milliyetçi, sosyalist eğilimli olan parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir. Partinin şu anki genel başkanı Bayram BOZYEL'dir

5.47. Sosyal Demokrat Halk Partisi

24.05.2002 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Parti CHP ile birleşmesi sonucu kapatılan Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin Mirasını Üstlenmektedir. Parti genel başkanlığını Murat KARAYALÇIN yürütmüştür. KARAYALÇIN 2009 yerel seçimleri için SHP'den ayrılarak CHP'den aday olması sonucu SHP genel başkanlığından ayrılmış, parti genel başkanlığına Uğur CİLASUN seçilmiştir.

5.48. Cumhuriyetçi Demokrasi Partisi

19.07.2002 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlık görevini ilk olarak Yekta Güngör ÖZDEN yürütmüş, 14.02.2004 tarihinde istifası üzerine parti başkanlığına Erdoğan BAKKALBAŞI göreve vekaleten atanmış, 29.02.2004 tarihinde de genel başkan seçilmiştir. Partinin 25.09.2005 tarihindeki olağanüstü kurultayında da parti genel başkanlığına Cevdet ANAÇOĞLU seçilmiştir. Halen faal olan parti hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.49. Yeni Türkiye Partisi

22.07.2002 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını İsmail Cem İPEKÇİ yürütmüştür. Sosyal demokrat eğilimli parti, 03.11.2002 milletvekilli genel seçimlerine katılmış, %1.2 oranında oy almıştır. TBMM'de temsil edilmeyen parti 24.10.2004 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşerek feshedilmiştir.

5.50. Bağımsız Cumhuriyet Partisi

24.07.2002 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını Osman Mümtaz SOYSAL yürütmüştür. Halen faal olan cumhuriyetçi ve merkez sol eğilimli parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.51. Sosyal Demokrasi Partisi

28.08.2002 tarihinde Ankara'da Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nden ayrılan Akın BİRDAL, Mihri BELLİ, Eren KESKİN, Veysi SARISÖZEN, İlhami ARAS, M. Kemal KARAOĞLU, Atilla KAYA, Sungur SAVRAN ve Filiz KOÇALI gibi kişiler tarafından kurulmuştur. 23.05.2004 tarihine kadar partinin genel başkanlığını Akın BİRDAL yürütmüştür. BİRDAL'dan sonra ise genel başkanlığa Filiz KOÇALI seçilmiştir. Halen faal olan parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.52. Özgür Toplum Partisi

06.06.2003 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Milliyetçi sol eğilimdeki partinin genel başkanı Ahmet Turan Demir'dir. Halen faal olan parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.53. Ayyıldız Partisi (Cumhuriyetçi Demokrat Türkiye Partisi)

03.09.2003 tarihinde kurulan parti, 29.04.2006 tarihinde gerçekleştirilen olağanüstü kongresinde isim ve amblemini değiştirerek Ayyıldız Partisi ismini almıştır. Partinin genel başkanı Serap GÜLHAN'dır. Halen faal olan merkez sol eğilimli parti hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.54. Emekçi Hareket Partisi

05.01.2004 tarihinde Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nden ayrılan bir grup tarafından kurulan partinin ilk genel başkanı Kurtuluş YELKEN'dir. 18.02.2004 tarihinde parti genel başkanlığı görevine Hakan ÖZTÜRK seçilmiştir. Halen faal olan parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.55. Halkın Kurtuluş Partisi

15.06.2005 tarihinde 15-16 Haziran 1970'te, dönemin hükümetinin Sendikalar Kanunu'nda yapmak istediği değişikliklere karşı başlatılan ve yaklaşık 150 bin kişinin katıldığı kitle eylemlerinin yıl dönümünde kurulmuştur. Partinin genel başkanlığını Nurullah ANKUT yürütmüştür. Halen faal olan parti hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.56. Demokratik Toplum Partisi

09.11.2005 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin genel başkanlık görevini Ahmet TÜRK ve Aysel TUĞLUK 25.06.2006 tarihinde kadar birlikte yürütmüşler, bu tarihte yapılan 1. Olağan Kongre'de TUĞLUK'un görevi sona ermiştir. Parti genel başkanlığına Ahmet TÜRK seçilmiştir. Parti 2007 seçimlerine bağımsız adaylarla katılmış, TBMM'de 21 milletvekili ile temsil imkanı bulmuştur.

5.57. Çağdaş Türkiye Partisi

24.02.2006 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. 17.04.2004 tarihinde kadar partinin genel başkanlığını Metin BOZKURT yürütmüştür. Bu tarihte yapılan Olağanüstü Kurultay'da ise parti genel başkanlığına Hasan Ataman YILDIRIM seçilmiştir. Halen faal olan merkez sol eğilimli parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

5.58. Müdafaa-i Hukuk Hareketi Partisi

24.04.2006 tarihinde kurulmuştur. Partinin genel başkanı, Kadir KARTAL'dır. Halen faal olan milliyetçi sol eğilimdeki parti, hiçbir milletvekilliği seçimine katılmamış ve TBMM'de temsil edilmemiştir.

6. Son Söz Yerine

Türkiye'de tek parti döneminden başlayarak sol hareketin devletin resmi söyleminden bağımsız şekilde yasal olarak varolamadığı görülmektedir. Demokrasinin bir gereği olarak çok partili hayat ve farklı siyasal fikir/ideolojilerin siyasal temsili 1950 seçimlerinden sonra gerçekleşebilmiştir. Ancak bu dönemde de sol partilere karşı muhafazakar milliyetçi kesimin baskısı, üniversitelerde, basın kuruluşlarında, siyasi örgütlenmelerde sürdürülmüştür. 1960 darbesiyle gelen demokrasi ortamında, bir yandan sol hareket yenilenerek siyasal hayata katılırken diğer yandan da ordu siyasal alanda kendi meşru iktidarını kurmaya yönelmiştir. Bu dönem, solun en hareketli olduğu dönemdir. Ancak 12 Mart 1971'de sol harekete yönelik ilk büyük darbe vurulmuş, bu darbeyi 12 Eylül 1980 izlemiştir.

Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde toplamda 98 sol parti kurulmuştur. Bu partiler sol eğilimli olmakla birlikte büyük ölçüde bir birlik ve bütünlük sağlayamamışlardır. Bunun temel nedeni Türkiye'de sol kavramlaştırmasının oldukça geniş bir alanı kapsamış olmasıdır. Örneğin, sosyal statü ve gelir dağılımında eşitsizlik gibi değerleri yok sayarak toplumcu siyaset izleyen bir parti olan CHP sol bir parti olarak literatürde yer almaktadır. CHP'ye benzer şekilde alevilik temeli üzerinden kurulan Birlik Partisi'de sol partiler kategorisinde ele alınmaktadır. Benzer şekilde milliyetçi, askeri yönetimin ilericiliğini savunan diğer partileri de bu kategori içinde saymak mümkündür. Bu durum sol hareketin sınırlarının giderek birbirine karıştığını göstermektedir.

1960'larda solun kapsamı içerisinde farklı görüşler, fraksiyonlar olarak bölünmüşler, 1970'e gelinirken bu fraksiyonlar arasındaki ayrım giderek belirginleşmiştir. 12 Mart ve 12 Eylül'de ise sol hareketin her fraksiyonu devletin güvenlik sınırlarını aşmaya yönelik hareketler olarak nitelenmiştir. CHP'nin 1970'lerde Ecevit ile izlediği siyaset, 12 Mart'ın yıkıcı etkisine karşı solun farklı örgütler içinde ortak bir siyasal yönelimde bulunmasına olanak tanımıştır. Sağ'da yaşanan bölünme karşısında Demirel bütünlük formülünü komünizm tehlikesi üzerinden kurmaya çalışmış, bu çaba sonucu sağ hareket, MC hükümetleri çatısı altında birleşmiş, "komünizm tehdidine" karşı sol hareketle mücadele milliyetçi söylem aracılığı ile sürdürülmüştür. 12 Eylül sonrasında sol hareket ortadan kaldırılmaya çalışılmış, sol sözcüğü herkesin uzak durmak isteyeceği bir risk ögesi haline gelmiştir. Günümüzde sol bir parti olarak görülen ve 1973 seçimlerindeki gibi bugünde solun ortak siyasal yönelimini biraraya getiren CHP'nin alternatifi olarak MHP'nin, MHP'nin alternatifi olarak da AKP'nin görüldüğü düşünüldüğünde Türkiye'de farklı siyasal hareketlerin giderek yakınlaştığı ve farklılıkların ortadan kalktığı tekdüze bir "demokratikleşme" süreci geçirildiği gözlemlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, Feroz. (2008), "Modern Türkiye'nin Oluşumu", İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Arcayürek, Cüneyt. (1985), "Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973", İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Ayata, Ayşe Güneş. (1992), "CHP Örgüt ve İdeoloji", Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Belge, Murat. (2007), "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", İstanbul: İletişim Yayınları, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce* 8.
- Bila, Hikmet. (1999), "CHP -1919-1999", İstanbul:Doğan Kitapçılık.

- Birand, Mehmet Ali. (1984), "12 Eylül Saat: 04:00", Karacan Yayınları.
- Cizre, Ümit. (2002), "AP-Ordu İlişkileri", İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, Mete Kaan. (2007), "Cumhuriyet Dönemi Siyasal Partileri", Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdemir, Hikmet. (1989), "Siyasal Tarih:1960-1980", İstanbul: Cem Yayınevi, *Çağdaş Türkiye Tarihi 4*.
- Selçuk, İlhan. (1989), "Ziverbey Köşkü", İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Ünsaldı, Levent. (2008), "Türkiye'de Asker ve Siyaset", İstanbul: Kitap Yayınevi.